

VIGILIA

IX. ÉVFOLYAM
1943 JÚNIUS

TARTALOM:

JANKOVICH FERENC: SZÜKEBB HAZÁM
HORVÁTH BÉLA: TI ERDŐK, VIZEK, ÁLLATOK...

FRANCES PARKINSON KEYES:
Az önéletrajz

FODOR JOZSEF: Ember és világ
LOYASS GYULA: Tragédia nélkül

HOLLO ERNŐ: Ködben, Utazás,
Tavaszi

RÓNAYGYÖRGY: Esti tünődés,
Eső

KÉZAI BÉLA: Ijjas Antal

TÓTH LÁSZLÓ: Pénztár 9-2-ig

Petrarca imája a Boldogságos
Szűzhöz (Sárközi Gy. ford.)

E L V E K E S M Ű V E K

ORSZÁGH LÁSZLÓ: Th. Wilder: Sorsom az ég, NAGY ANDRÁS: Juhász Vilmos:
Megváltás felé, Új vallástörténet, A nem-keresztény világ, PAKU IMRE: Kodolányi
János: Csendes órák, — Delacroix naplója, LOYASS GYULA: Tatay Sándor:
Csipke, VAJDA ENDRE: Üdvözlégy szabadság, BÁLINT LÁSZLÓ: Dénes György:
Amikor zuhog az eső, KENYERES IMRE: Charles Morgan: A láng I-II.

THURZÓ GÁBOR: SZINHÁZI KRÓNIKA

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYOIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden 1-en, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 12 P, félévre 6 pengő

Külföldön: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 15 P

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1·20 P.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Mussolini-tér 1.
Telefonszám: 12—99—01. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányoként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

**Laptulajdonos, felelős szerkesztő
és kiadó: POSSONYI LÁSZLÓ**

ELŐFIZETŐINKHEZ!

A VIGILIA egyik fő célja mindig az volt, hogy a magyar középosztály legáldozatosabb nemzeti munkát végző, kifizetésű rétegeinek kezéhez eljusson. A társadalom felfizetesű osztályára hárul leginkább a nép életének irányítása, a nemzet kultúrájának megőrzése, és csekély fizetéséből ép ez az osztály áldozhat a maga művelésére a legkevesebbet. A VIGILIA előfizetési árát sok-sok kiadói áldozattal ezért szabtuk meg gyakran oly feltűnően kis összegben, mert az volt a célunk, hogy lapunk minél több kultúrtényező szellemi tápláléka lehessen. Lapunk ma a hasonló szellemű és színvonalú folyóiratok között kétségtelenül a legletterjedtebb, azonban az ismétetlen felemelt papír- és munkabérek mellett az előfizetési díj már a nyers kiadások fedezésére sem elég.

Kénytelenek vagyunk tehát a VIGILIA árát ez év júliusától kezdődően mérsékelten felemelni, azzal a megjegyzéssel, hogy ha valaki előfizetését ez évre már rendezte vagy június hó folyamán rendezte, akkor ebben az évben még a régi, 15 —P áron kapja lapunkat.

1943. július 1-től kezdve az előfizetés díja egy évre 16—P lesz. Bizunk abban, hogy előfizetőink elhiszik nekünk: mindaddig vártunk ezzel a kényszerű emeléssel, amíg módunkban volt elodázni. A VIGILIA eddig sem volt üzleti vállalkozás, ezután sem akarjuk azzá tenni. Célunk a magyar, keresztény, nemzeti kultúra szolgálata, legfőbb jutalmunk pedig olvasóink elismerése és szeretete.

A VIGILIA KIADÓHIVATALA

Könyvnap 1943

Juhász Vilmos:

Megváltás felé . . .

Új vallástörténet a kereszténység előtti világról.

*A népszerű és kitűnő író új, hatalmas könyve
az emberiség örök és legnagyobb eszméjét a*

Megváltás

szemszögéből vizsgálja.

Kb. 440 oldal.

128 pompás mélynyomású illusztrációval.

Könyvnapra ára fűzve 19 P, kötve 22 P

Könyvnap után fűzve 24 P, kötve 28 P

Barkóczy kiadás

Herczeg Ferenc
Magyar Történelmi Drámái

„Árva László király“, „Ocskay brigadéros“, „A híd“, „A fekete lovas“. Ezek a művek a modern magyar történelmi dráma megteremtését jelentették. Ma már irodalmunk klasszikus remekművei közé tartoznak, nemcsak a magyar színpad legnagyobb sikerű műsorszámái, hanem a nemzeti önismeret legnagyobb nevelő erővel bíró forrásai is.

Könyvnapj ára egy kötetben 4 pengő.

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA

A pirossapkás kislány
A hadtest hű marad

Ez a nagyszabású regényciklus a magyar szabadságharcot megelőző idők izgalmas atmoszféráját vetíti elének. Költői szépség, megkapó emberábrázolás, emelkedett gondolkozásmód és mély történelem-filozófiai szemlélet jellemzi ezt a művet, amely nagyszabású körképét adja a magyar élet sorskérdéseinek.

Ára egy hatalmas kötetbe kötve 16 pengő.

Szabó Lőrinc Összes Versei

Szabó Lőrinc a század elején született magyar költőnemzedék legszínesebb egyénisége és legnagyobb formaművésze. Áradó érzései eleinte a természettel olvadtak eggyé; aztán a várossal, a modern étellel küszködtek, majd lehatoltak az emberi kapcsolatok mélységeibe. Szabó Lőrinc összes versei már egy minden kiterjedésében teljes világot ábrázolnak, a legnagyobb művészeket jellemző egyszerűséggel, őszinteséggel és erővel.

Ára egy hatalmas kötetben 20 pengő.

Kapható minden könyvkereskedésben.

Az Athenaeum könyvnapj könyvei 1943

<p>KODOLÁNYI JÁNOS</p> <p><i>Julianus barát</i></p> <p>4. kiadás.</p>	<hr/> <p>Könyvnapj ára költve 9.60 P Könyvnapj után „ 11.- P</p>
<hr/> <p>Könyvnapj ára — — 2.50 P Könyvnapj után nem kapható.</p>	<p>MÓRICZ ZSIGMOND</p> <p><i>A fecskék fészeket caknak</i></p> <p><i>Kisregény.</i></p>
<p>TÓTH ÁRPÁD</p> <p><i>Összes versei</i></p> <p>4. kiadás.</p>	<hr/> <p>Könyvnapj ára költve 8.80 P Könyvnapj után „ 12.- P</p>

MEGJELENT

az Országos Magyar Sajtókamara
Széchenyi díjával kitüntetett regény

IJJAS ANTAL

SZÉCHENYI KAPITÁNY

Az élményszerű regényt **Battyhány Gyula gróf**
10 eredeti rajza teszi még művészbé.

Fűzve 7.20 pengő

Kötve 9.60 pengő

JANKOVICH FERENC:

SZÜKEBB HAZÁM*

Fejér megyében az ország jellegzetességeit összesűrítve látjuk. Van hegye, völgye, síksága, tava, dombja és nádas rétje, és mindegyike, amit ez a földrajzi sokféleség emberben, állatban, növényzetben jelent. A legépebb, legegészségesebb emberfajta itt ismerem meg, akár a városszéli iparosfélekre gondoljak, akár a termelő, halász, vadász vagy cseléd magyarokra, de még az urakra nézve is. Nem lokálpatriotizmus mondatja velem, hogy azon a földön derűsebb a szegénység, emberibb a gazdagság, sőt még közelebb áll egymáshoz úr és paraszt is. Egy öreg gróf és egy sárréti pásztor egymással könnyen összetéveszthetők, nemcsak beszédben és taglejtésekben, hanem testalkatban, arcberepedésben, ha életmódban már nem is. Az a hosszú, bunkós kánya-orr, mely a legvégén kajmósodik alá hirtelen, a meglehetősen nagy fülek s mindehhez egy hajlékony szálfatermet, olyan jellegzetessége a bennlakó, fajtabelieknek, hogy egy tekintetre megkülönböztethető az ország bármely típusától, de még a szomszédbeliektől is, a tolnai, somogyi, zalai fajtától. Veszprém az egyetlen szomszédság, ahová még átút ez a fajta, szórványosan, mint ahogyan a szél átfújja a szomszéd földre a virágmagot.

A krónikáiról szerint „Árpád ott táborozott, ahol Fejérvár fundáltatott” s a történészek is úgy tudják, hogy az Árpád-törzs ezen a tájon foglalt magának, föl egész Veszprémig. Költőknek és királyoknak való vidék ez valóban. Itt eszmélt Szent István és itt eszmélkedett Vörösmarty Mihály.

De hogy az embereknél maradjunk: érdekes jelleget kaptak itt a betelepültek is: azok a városszéli iparos tömegek, akiknek francia, olasz, német és szláv őseit még a régi királyok édesgették ide messze külföldről. Ilyen neveket találni közöttük: Klér, Revevand, Delétor, Fister, Vincz, Haár, Rekop, Vagyóczky, Jankovich stb... Ezek az idegenek az idők folyamán keresztül-kasul testvéresedtek a fajtabeliekkel s már elcsodálkozik a tájékozatlan utazó, aki kapcsolatba kerül valamelyikkel, hogy hogyan tettek szert a nevükre, nyelvben, érzésben annyira benszülöttekké váltak. De nem a külsőben és a szokásokban!

Szokták mondani, hogy a szokás az erkölcs. E tétel legkiáltóbb cáfolatát a fejérvári és megyei beédesedett réteg szolgáltatja. Erkölcsükben teljesen magyarok, szokásukban pedig franciák, olaszok, németek vagy szlávok vonásait őrzik. *Klér József* bácsi, köműves segéd (máig is ezt a francia mesterséget űzi), jól tudom, sem iskoláztatásának, sem társadalmi neveltetésének nem köszönheti azt a világos ésszt és finom ítéletérzékét, azt az árnyalatos hajlékonyságot gondolkodásban és kifejezésben, ami az első öt percben leszereli és embertiszteletre bírja a hozzá közeledőt. Ő *olvasni szokott*, még hozzá irodalmi értékű könyveket, amiket csalhatatlan ösztönnel válogat ki magának a szellem mindenféle régi-

*Húsz perces emlékezés. Elhangzott a rádióban, „Ahol gyermek voltam” címen, virágvasárnapján.

óiból. Mély fényű szeme és csüggeteg, hosszú François I.-er orra emlékeztet már csak a hajdani bevándorlóra. *Haár Lajos* kőműves-pallér, szintén nem iskolában tanulta mérnöki rajztudományát, fejből végzett kő- és gyökyszámításait, hanem talán huszadik ősétől örökölte, aki hajdan fölépítette a belváros falainak legkényesebb bástyacsuklóját. Érzésben, gondolkodásban, nyelvében, még avar fejjalkatában is született magyar, de lábáról le nem marad a gombos cipő és a kamásli. *Hanyi Jankovich István* hentes mester jobb ügyhöz méltó szorgalommal űzi az ősi ipart, de sokkal inkább, mint más, szereti az erős fűszereket, a balkáni szertelenséget, a vásározást, a sátorozást és amit egyik vásáron nyer, a másikon gondolkodás nélkül el tudja veszteni. A nyugtalan vér, a gyors tervek, a hangulatok embere a szakmában. Féltekenyen őrzi a Laci-konyha szép szokását is. Ha valaki azt mondaná neki, hogy rác, pofonvágná. Mind a három rokonom...

Benszüllött és betelepült *paraszt* között a szokásbeli különbség öltözékben is megmutatkozik. Érdekes megfigyelni: falubeliek hamarabb polgárosodnak öltözékükben, mint ez a városi *paraszt* „polgárság”. Tóth sógor bácsi, Isten nyugtassa, ezüst-gombos mentében, zsinóros nadrágban, rózsás csizmában járt, a fején kucsmával, mint egy árpádkori lovaskatona. Míg a német polgárok sima feketében, vágott csizmában, lapos, nagyszélű kalapban indulnak vasárnap a misére, emberöltők óta már csak a neve szerint „német templomba”.

A „rác város” még áll a Palota-város falain kívül. De a várfalak régen leomlottak, nádfödeles házakba beépültek és rácul már nemzedékek sora óta nem tud senki.

Ezek az állapotok nagyjában átvihetők az egész vármegyére. Legalább gyermekkoromban úgy volt. Érzésben, nyelvben, gondolkodásban nagyjában egyé ötvöződött a vármegye egész emberisége, ha maradt is itt-ott néhány „történelmi” színtelt. Ha úgy vesszem, sűrítve van itt az egész „dunavölgyi probléma” s mi több, szépen megoldva...

Ebben a gazdag táji és emberi kohóban gyúrtam én testileg-lelkileg dunántúli embernek, magyarnak s a véletlen úgy hozta, hogy egyszerre városi és vidéki magyarnak is, még pedig az emberi társadalom legmélyében mind a két helyen. Mert előbb Fehérváron töltöttem gyermek éveim, azután egy közelfekvő pusztán, Sármentelén.

Mit is ragadjak ki a fehérvári évekből, amit mint jellegzetes élményt gyermekkoromból megidézhessenek? Gondoljak-e a kisleánykorombeli szénatéri évekre, azokra a városszéli porban ragyogókra, mielőtt vidékre költöztünk? vagy a későbbiekre, diákkoriakra, amikor már nem a nagy családelmény telítette szívemet, mint hajdan a Széna-téren, hanem a műveltség, az eltagozódó rend és nem meleg örömmel, mint hajdan a Széna-téren, hanem kegyetlen eszmélkedéssel? A vásárookra talán, amik ott zajlottak nyíhógó paripákkal a házuk előtt vagy a kalandozásokra kültelkek, temetők s szállóhegyek tájain? Akkor még úgy színesült, változott a táj is, mint maga a gyermek. Egy volt, ami állandó maradt: a lélek, ami ragadott föl a porból és tova az életben... Bármi furesán is hangzik, én nem a társadalomban éltem, hanem az időben már akkor is, együtt a széllel és a nappal, a földdel és az éggel, pillanatonként derülve-borulva, mint az a fehérmegyei táj. Fájdalmaimat úgy vetettem ki magamból, mint hinárját ősszel a

velencei tó s csak úgy boldogultam, ha magamtól ragyogtam, tisztultam, mint a vizek. Ez tán az oka, hogy inkább emlékéket tartottam meg a rossznak, mint fájdalmát; szintúgy a jónak is inkább emlékéket, mint örömét. Ha elgondolom, hogy mint eszesedő gyermek, mindig más keze-lába voltam és mint nagy diák, mindennap más asztalánál ebédeztem, engem is megkísért a gyarló hiúság, hogy hallgatni arany... Pedig ott, Fehérváron ismertem meg az első igazi embereket. Hálával gondolok vissza a pöntölei kőművesekre is, akik megtanítottak, hogy minden téglát a helyére kell tenni s ormóttan kövekből is lehet egyenes falat építeni, hogy a kész formákat is meg kell becsülni, de legnehezebb mégis az őanyagot formába törni... De hálával kell visszaemlékezni a városbeli emberekre is, Vincz úrra, a nagy hentesmesterre, kinek konyháján főtt a legjobb töltöttpaprika a világon, azóta is úgy kergetem, mint költők hősei az elérhetetlen ideált; Szilágyi úrra, a nemes lelkületű úri szabóra; a kedves, tisztaszívű Kolb néni-re, az uszonnacsomagolóra, és még sokakra pártfogóim közül, akik úgy voltak jók avval a városba szorult kis kosztos diákkal, hogy nem tudta bal kezük, mit cselekszik a jobb. Rajtuk keresztül tanultam meg, hogy van egy lelki rétege minden városnak, még annak is, amely egyébként lelkiekben nem nagyon bővelkedik.

Visszanézve a zsengebb fehérvári évekre, ugyanez az érzés ébred bennem. Egy lelki táj... Különös dolog: a lélek a perifériákra szorult. Itt, a városszél porában tanultam meg embert ismerni, ahogyan az embert az evangélium értelmezi... Mert van egy iratlan humanizmus, amely függetlenül költőktől, íróktól, tornyoktól és városházáktól, kódexektől és minden hasonló mulandóságtól, él és megtartja az emberiséget, méltónak valami irgalomra... Itt tanultam meg, hogy kell valaki, aki kimossa a világ szennyését, — s azok a lelkek ott laknak a Széna-terek, Csordautcák, Salétrom-utcák körül, közel a vágóhidakhoz és a temetőkhöz. Ha volt élmény zsenge gyermekkoromban, ami mélyen, velőig ivódott belém, kétségkívül ez volt. S már akkor úgy képzeltem, hogy minden városban vannak Turner nénik, Erzsike nénik, Gál nénik és Nagy nénik, — mosónők, óvónők, bábaasszonyok és hullaöltöztetők, névtelen szolgálói egy földöntúli rendnek, akik az emberiségre mosnak, vasalnak, vigyáznak, újra meg újra tisztába teszik egy felsőbb hatalmasság kedve szerint...

Székesfehérvár közelében van egy szőlőhegy, öreg-hegynek hívják. Ebből a hegyből indulnék ki, ha a város mai lelki képét meg akarnám fősteni. Ez a hegy itt a kiszorult magyarok vidéke, talán a régi várjobbágyoké, akik ezer év óta csak úgy bejárnak „a várba” eladni egy fél marék babot a piacon vagy egy szakajtó keserű uborkát. Mert ezek a hegybeliek csak kapálják a szőlőt, a másét, ők maguk leginkább csak veteményeket dugdosnak filoxeraölte, tenyéryi földjeikbe. Emberemlékezet óta mindig a várbelieké volt ez a hegy, mint ahogyan a város nyaralóhelye ma is, ahová hangos társaságokban jár ki üdülni, szórakozni az úriosztály. Nem a történelmi úriosztály, amely a kuruc üldözések idején végkép eltűnt a belvárosból, hanem a helyére állott, a kialakult... Itt sorakoznak továbbá a papi szőlők is, a püspökségé, a plébániáké s a különféle szent szerzeteké, megteremve a bort, ami kell a szentmise áldozathoz, a kisedő ámpolnákba, fagyos hajnali miséken, amikor a barátok szájából két szál gyertya közt hosszú páracsikokban kanyarognak az igék, mint ama főliratos szent sza-

lagok a középkori barátok ajkain... Mert Fehérvár papi város is. S ha erre gondolok, már a barátok jutnak eszembe legelőbb. A hajnali misék!... Odafent az orgonánál csuda szent zengzeteket dudorász a vak barát s a kifényesedett padokban ájtatos kis gyermyak pislá fényében fejkendős nénik kutyorognak szélid mogorvasággal s imádkoznak a város felett. A szőlőhegyiek!... A város alszik még, csak a külnegyedek felől csoszog egy-egy pár női cipellő innen is, onnan is a vak sötétben, e hely felé, mert ez itt Fehérváron a lelkek legigazibb otthona, a kora hajnaltól késő estig tárva-nyitva álló „Szentegyház”, ahol úgy imádkoznak a szorongó hívek ma is, mikép a pestis ellen hajdanában, amikor torlódtak a halottak a városban s azt mind az Öreg-hegy alá hordták vala ki, a „pestis-pincékbe”. Ez a templom itt történelmi hely. Régi nyomorúság, háború, veszedelem kovácsolja egybe a híveket. A színes ablakokról lenyújtják kezüket a méla szentek a tömeg felé, olyan mozdulattal, mintha adnának valamit. Mit is kapnak itt a hívek, hogy úgy tódulnak erre a helyre, ide a „rég Magyarok templomába?” — „Hova mész?” — hallod az utcán a mindennapi kérdést, ha összetalálkozik két rokon vagy ismerős. — „Bemegyek a barátokhoz” — hangzik rá a mindennapi felelet. Prohászknak is kedves temploma volt, szívesen ült be a gyóntatószékbe hajnalban s fülét a rácsra illesztve, az alvó belvárosban, hallgatta legőszintébb vallomásait a népnek...

Amikor kikerültünk Fehérvárról a közeli pusztára, föl-fölmásztam egy magas fára eleinte s szememmel a Sárrét kódén túl megkerestem a barátok templomát...

Sárpentele kis pusztá a Bakony alatt a Sárrét szívében, jó hajtásnyira Fehérvártól, Veszprém felé menet. Cselédek lakják. Egy kódös, ősi délelőtt érkezünk ide szekéren, odahagyva a felfordult, feje tetejére állt várost, a háború után. Nem panaszkodhattunk. Az ősi jobbágyi dinasztiaák történelmi nyugalommal fogadtak be bennünket maguk közé, a Tömörök, Bozorok, Márkusok, Dalák, a föld, az állatok, az egész pusztá voltaképpen urai, akikből a különféle pusztai gazdá, első béresek és kocsisok kerültek ki nemzedékek során át. Előbb megfélemlített, aztán meglökött, felröppentett az új környezet... A pusztá nyelve, lelkülete, erkölccse mindenben egy volt, habár a svábtól kezdve, az oláhon át a tótig és oroszig, mindenféle nevet meg lehetett ott találni, a között az ötvenegyhány család között. Ha színmagyar települést keresett volna valaki, ott voltak a szomszédban az úrhidaiak, igazi, történelmi félrehúzódással s ugyanazzal az éhenkórász függetlenséggel, mint az öreghegyiek a város túlsó felén. Gyönyörűséges orv-vadász, halász, bicskás népség volt ez, máig is megszelidíthetlen s alighanem az Árpádok óta teljesen független, mert maga a név, Úrhida, eredetileg nyilván *herceg* hídját jelenthette a máig is ott csordogáló Gaja-, vagy Csóri-patak fölött, ahol valamely Árpád-vérbeli uraság ettől a várba igyekvő néptől vámot szedegedett. Holott gyakorlott verekedéseiből, bicskaforgatásukból ítélve, valami szabadosok lehettek már akkor is, leszegényedett kardforgató fajta, talán egy család, amely sértődötten kivált a foglaló törzsből...

Ez a vidék úgyszólván hónapok alatt engem is csodálatosan kicserélt, egy év sem telt bele, lettem olyan jó falusi, mint amilyen jó flamandok vagy belgák azok a fehérvári iskolástársaim, akiket meg a külföld irlalmára szemelt ki a sors, a háború után...

Azt hinné az ember, hogy város után pusztára kerülni, utcák porából, viskók dohából ki a természet ölére, az maga a szabadság meg a rózsaszínű egészség egy városi gyermeknek. Emlékszem, éppen megfordítva volt! Egészségben ugyan nem volt hiány, hiszen bakonyi szelek fujdogáltak a sárréti ingoványok fölött s volt ennivaló is bőven, hanem a szabadságnak rettenetesen beföllegzett. A városszéli korlátlan csatangolások után, amelyek függetlenségre, szabadságra neveltek, most egyszerre nyakamba szakadt az a nagy-nagy pusztai felelősség, ami elsápasztja s időelőtt megaszalja a pusztai cselédgyerekeket... Nem beszélve a lelki hontalanságról, hogy a pusztán máig is városinak, a városban pusztainak érzem magam — s ez már akkor is föl-fölébredt — hiába jártam én be később a városi középiskolába is, itthon ugyanúgy ragadtam bele a mindenféle tenyértörő és derékfájdító munkákba, mint akármelyik a pajtásaim közül, akikkel két éven át még együtt faragtam a pusztai közös-iskola padjait, mielőtt középiskolába rendelt a Múza, meggyőzve, holmi versfaragványokon keresztül, iskolamesteremet, hogy beszélje rá apámat a tanítatásra. Abban a kegyetlen rabszolgaságban, amit a pusztai gyerekek a szabad természet öle jelent, fattyúzásra váró egyenes kukoricasaivaival, felgyújtendő rend szénáival s a sárréti végtelenbe elnyúló, ki-eggyelendő répasoraival, hamar megtanulja a gyermek az életet és a szabadságot nagyon becsülni, mert — ebben az östehetségekkel értek egyet — nem mindegy az, ha valaki kiránduláson ismeri meg az erdőt, vagy irtás közben... Emígy sokkal többet jelent az árnyék, sokkal szebben dalolnak a madarak, hét vége felé, amikor közeledik a megváltó szombati nap, hát még amikor el is érkezik s valóban leteheted szerszámodat és indulhatsz hazafelé a kelő hold alatt. Este, mielőtt lehunyod a szemedet, csak attól félsz, hogy esetleg holnap, ha kinyitod, kiderül, hogy nem is vasárnap van, hanem hétfő... Hát szóval hazamégy szombat este. Odahaza már várnak az öntözőkannák, mert a kertben kisül a saláta meg a paradicsom és éhesen bögnék a tehenek csalamádé után, addig nem adják le a tejet. Vagy tuskóba ütve vár a fejsze a favágítón, hogy fát aprogass vasárnapra, ne kelljen megtörni vele az ünnep hangulatát. Ha szépen süt a holdvilág, esetleg vacsora után a kertben sövényt fonhatsz, mert házagos a kerítés, bejárnak a tyúkok a cukorborsóba. Ezzel is a vasárnap délelőttödöt takarítod meg. S mind e közben — bármi hihetetlen — jut idő ezerféle másra is, mulatságra, szórakozásra, jókedvre, még akkor is, ha lámpagyújtás után késő éjjelig simítod a levelesdohányt, ráterítve az asztal sarkára, mint egy ezresbankót s tenyereiddel kisimogatva a leveleket, mert a dohány, csörgő fűzékben lekerülve a padlásról, garmadában szikkad odalent a pincében és csak simításra, csomóba rakásra, elraktározásra vár, — hála Isten!

No de ha úgy adódik, hogy épp vasárnapra szárad be a széna, nem resvedhet ott a napon, elő a petrencrudákat, gereblyéket, favillákat s gyerünk! Vagy éppen már boglyákba rakva nyúvi a szél, az eső, be kell takarítani, bekazalozni. Most már csak oda megy ki minden igyekezet, hogy legalább beharangozásra vagy a mise végére meglegyen ez is... Az ökrök is csodálkoznak, hogy vasárnap kell dolgozni, amint-megyünk a jegenyék közt kifelé a rébbe... Amint a Gaja-hídon átdobog a szekér, egyszeriben más világ lehe csap meg: nagy lapos síkság terül el orrunk előtt, ahol térdig állnak a fűben a fűzfák s nyüzsögnek a békák, szúnyogok

és vizimadarak, tarka hangverseny leplét borítva a vidékre. A távolból tiszta időben megmutatja magát a Bakony, élesen kirajzolt vetés-csikjaival, erdeivel és ragyogó, apró házaival. Odábról, a móri horpadás mögül idetetszik Csókakő, a váromladékkal, melynek falai között Fehérvár hajdani felszabadítója, Mercoeur francia herceg mosta le kardjáról a török vért. Nyugat felé a Ság-hegy emelkedik félkoszorúban, délebbre Úrhida szőlődombja, ahol, mint Vörösmarty írja, „sok munkái után viszen a nép sárga gerezdet”... Ime a táj, a *Két szomszédvár* színhelye, amit ifjú korában becsatangolt egy Fehérvárról kiránduló diák, nyéki születés, hallgatva a mesét a testvérharcról Sárpentele ősi urai közt, akik nem tudtak megosztozni az örökségen s itt irtották, lövették egymást ágyúval, két szomszéd várból... Nem tudom, Vörösmarty korában látható volt-e még az omladék, házunk mögött, a Károly-dombon? Mi már az erdő és a föld alól ástuk ki atyámmal a két szomszédvár közül ezt az egyiket, urasági gombapincének. Akkor hallottam utoljára egy sárréti pásztorról, öreg Irtótól, a mondat, amiből, semmi kétség benne, hogy Vörösmarty eposza született...

Mondom, ott forgattuk, gyűjtöttük vagy rakodtattuk a szénát a Gaja-partján, a távolból iderémlett egy gémeskút lekuszált fűszál alakja; idevillogtak az öreg Irtó fehérszőrű tinai, amelyek ha tavasszal belevették magukat a Sárrétbe, ősz lett, mire hazakeveredtek. S ha összehozott a véletlen a cserzett arcú, bozontos fejű sárréti pásztorral, századszor is szívesen elhallgattuk a történetet az utolsó bakonyi betyárokról, akiket még Irtó bácsi itt rejtegetett vala az ingoványokban, amikor rossz idők jártak és a pandurok meghajtották odafönt az erdőt... Néha lódobogásra figyeltünk fel, hát ott nyargalt az uraság nyomában Bozsoki bácsi a Csicsóné hátán, neki a Bakonynak, torony iránt...

Bozsokiék szomszédaink voltak a házban, abban a piros földűben, ott az erdő szélén, jóval kívül a pusztán, amelynek közepében a nagy, közös cselédházak úgy feküdtek hosszan össze-vissza, mint bacillusok a mikroszkóp alatt... Mi már itt levegősen laktunk. De hogy a vasárnapnál maradjak, — soha nem volt olyan szép az a ház, mint vasárnap hajnalban, nyáron. Mire kinyitottuk szemünket, asszonyok, leányok ragyogó tisztára separték az udvart és csak tündöklött a nap, madarak kiáltoztak és tág fejüket bedugták az ablakok a virágok. Minden azt ragyogta felénk, hogy vasárnap, vasárnap... Az eresz alatt galambok turbékoltak s időnkint az ablak előtt lehullt egy fehér pihe. A szomszédból átörgetett a falon jópajtásom, a Bozsoki Józsi s én már tudtam, hogy ez mit jelent. Mentünk galambokat szedni ebédre, nekitámasztottuk a létrát az eresznek és kiszedtük az anyányi, gyöngeszárnyú fiókat, azokat, amelyikek már nem voltak ördögtojások.

— Vigyázz kedvesem, — mondta az udvarban Bozsoki néni, elfordítva arcát s egyetlen mozdulattal letekerve a galamb fejét a nyakáról — rád ne fröccsenjen a vér!

Odább ugrottunk ünneplő ruhánkban s fölkapkodtuk a földről a galambfejeket. Ó, azok a galambfejek! Leválva a nyakról is csodálatosan élők maradtak, tenyerünkre ültettük s onnan néztek nagy, kristályos szemmel tovább a semmibe...

Kocsma, mészárszék nem volt a pusztán, Bozsoki bácsi sem ért rá, hogy minden ünnepnap hajnalán átlovagoljon Szentmihályra húsért a Csicsónéval... Viszont a galambhús, csirkeaprólékkal keverve, jó volt levesnek.

Akkor, míg beharangoztak misére, kifeküdtünk a tóparti fűzek alá, oda ahol mint pókok a lábukat, nyújtogatták alá iromba gyökereiket a víz tükrébe s vagy horgásztunk, vagy felolvastunk egymásnak a Józsival, Winetou-t, Jókai-t, Dickens-t, Nick Cartert, ahogy jött... Csak a közepes irodalmi műveket vetettük meg. Mesélhetnék játékokról, metázásról, hintakötésről vasárnap délután, som és mogyoró, vadkörte szedésről, de mindennél többet ezek a közös olvasások jelentettek nekünk, egész délután, miközben szíttuk a hosszú-hosszú szivarokat, amiket sajátkezűleg sodortunk, megtöltve a legfinomabb purzicsán hónaljhajításokkal. Hosszasan megtárgyaltuk, elemeztük olvasmányainkat s estefelé már négyen-ötten is együtt fészeltünk megszokott helyeinken, költők és kritikusok; rátértünk saját műveinkre. A grófi inas verseket és novellákat írt, elég jókat; cipészünk, aki a futballt is foltozta, szintén sok formaérzékkel árult el verseiben. Császár Pisti és az egyik Bozor gyerek inkább a drámai műfaj iránt érdeklődött, míg Rimanóczy Laci a sárréti teknősbékák életéről írt kimerítő természetrajzi tanulmányokat. Néha, mint egy igazi tekintély, megjelent körünkben Rüdög Gyuri bácsi parádés-kocsis is, s leülve a győpre, megtartotta rögtönzött előadását, rendszerint Petőfi Sándorról, akinek ismerte egész életét, ügyes-bajos dolgait és fejből tudta Petőfi összes költeményeit. Aki nem hiszi, ma is meggyőződhet róla, ha megkeresi őt Csókakőben...

Csókakőben, mert a régi cselédek széjjelszaladtak már. Pajtásaim is felnőttek és bekerültek leginkább a fehérvári vasútra. Bozsoki József mozdonyvezető most halt meg egy éve tüdőgyulladásban. Bozsoki bácsival Szentmihályon találkoztam utoljára. Boldogan szántott, hogy végre a magáiban, szakadásig. Bozsoki néni is elment azóta a galambok után. De a Csicsóné még él. Ezt a parádéslovat megkapta a vén lovász végkielégítésben.

— Gyia, Csicsóné — mondta Bozsoki bácsi és megindultak az egy holdas kis földben. Az eke előtt a vén ló roskadozott, az eke mögött meg ő.

Jankovich Ferenc

HORVÁTH BÉLA:

TI ERDŐK, VIZEK, ÁLLATOK . . .

Csak lettem volna együgyű,
Csak nőttem volna mint a fű,
Csak éltem volna mint a fák
S ne látnálak te vak világ!

Rigók, galambok, vad sasok,
Én a kövekben olvasok,
A néma föld nekem sikolt
S tudom mi lesz, tudom mi volt.

Csak iramodj el, kicsiny őz,
Mert látom én, hogy mire nősz
És csapjatok ki, nagy folyók,
Mert nem tudok itt semmi jót.

Szakadjatok meg, fellegek,
A végtelenbe lengjetek
És fussatok ti kis halak
A zöld-világú víz alatt.

Ti erdők, vizek, állatok,
Embertől jót ne várjatok,
Ti dombok, völgyek és hegyek
Remegjetek és féljetek!

Te nap, te hold, ti csillagok
Megfeketedve sírjatok
És iszonyodva fuss, idő,
Mert jó az ember, ölni jó!

De nékem megbocsássatok
Tudatlan barmok, állatok,
Ti jöjjetek velem, vadak
S engem kövess te kis patak.

Kelj föl mező, keresd te rét
Virágaidnak Mesterét,
Ti bokrok, ágak, jöjjetek
S az Úrhoz könyörögjetek!

Kiálts te föld, beszélj te víz
Az Alkotónak értem is
S talán megszánja értetek
Testem, mely porból vétetett.

Borulj az Úr elé, virág
Suhogjatok ti tiszta fák,
S talán a Bárány megjelen
Mint orvosságos kegyelem.

Kis madarak csivogjatok
És gyúljatok ki csillagok,
Hogy Isten eltörölje itt
Az ember szörnyű bűneit!

AZ ÖNÉLETRAJZ*

Egyik rövid üdülési idő alatt, közvetlen a karácsonyi ünnepek előtt történt, hogy Jézusról nevezett Ágnes anya és a Szent Szívről nevezett Mária nővér, egyik este, megengedték maguknak azt a ritka élvezetet, hogy odaültek testvérhúguk, a Kisded Jézusról nevezett Teréz nővér mellé, bizalmasan beszélgetni családi dolgaikról. Társalgásuk folyamán ez utóbbi, hogy-hogy-nem, elkezdte föleleveníteni a régmúlt napok emlékeit.

„Emlékszik, Anyám? Mikor így meg úgy...”

Mialatt Teréz beszélt, az Alençonban és a Buissonnetsben töltött, többé-kevésbé elfelejtett karácsony-esték jelenetei kezdtek végigvonulni szemek előtt. Újra ott látták maguk előtt a jászolt; a kis gyermekcipőket odarakva a kandalló mellé, hogy a kis Jézus megtöltse őket; azokat a „meglepő ajándékokat”, melyek akkora örömet szoktak szerezni a család „kis babájának”, édesanyja szívecskének, édesatyja szemefényének. Újra fülükbe csengtek a karácsonyi énekek és az éjféλι misére hívó harangok. Egyik-másik részlet Paulának és Máriának rég kiment az eszéből, de Teréz emlékezett minden legkisebb körülményre. Sőt oda is tudta azt állítani szemek elé azzal az ő gazdag, eleven, ragyogó nyelvezetével. Mialatt folytatta beszédét és mind jobban belemelegedett a tárgyba, a Szent Szívről nevezett Mária nővérnek hirtelenében ötlete támadt.

„Anyám — kiáltott fel — ön megbízhatná Terézt azzal, hogy írja le ezeket az ő gyermekkori emlékeit!”

„Ugyan, hát még mit? Mi célja volna annak?”

Ezt ketten mondták egyszerre: Ágnes anya és Teréz nővér. Egyik sem látta be, hogy mi haszna volna a dolognak. Különösen Teréz tiltakozott az eszme ellen. Vajjon kit érdekelhetnének rajtuk kívül ezek a teljesen bizalmas jellegű családi emlékek? Maguk közt pedig beszélhetnek róluk élő szóval, ahányszor csak akarják...

Ágnes anya hajlandó volt Teréznek igazat adni, azonban Mária nővér nem hagyta abba a dolgot. Szavai első tekintetre nem voltak nagyon meggyőzőek, azonban valami előérzet, valami ösztönös meglátása annak, hogy mit fog majd valamikor hugának írása jelenteni, erőt és nyomatékot adott érveinek, melyeket az érdekében felhozott. A vége az lett, hogy Ágnes anya engedett sürgetésének. Engedelmisség terhe alatt megparancsolta Teréznek, hogy ami szabad ideje van, azt mind fordítsa erre a munkára. Sőt a perjeltnő azt is megmondta, hogy mikorra kell a műnek elkészülnie: a következő esztendő január 20-ára, az ő névnapjára, tűzte ki a dátumot.

Teréz nem minden aggodalom nélkül fogott a munkához. So-

* Mutatvány Frances Parkinson Keyes, *Written in Heaven. The Life on Earth of the Little Flower of Lisieux*, című művének Páter Ernő, kármelita által készült és legközelebb megjelenő fordításából. A szerző, egy kiváló amerikai írónő, protestáns asszony, aki csak jóval a könyv megjelenése után tért katolikus hitre.

hasem tekintette magát komolyan írónak. Kis versikéi az ő szemében csupán múló kifejezései voltak egyes alkalmi hangulatoknak, de hogy most az ő gyermekded visszaemlékezéseit írott műben örökítse meg, ez a gondolat kissé visszariasztó volt számára. Azután meg ezen vállalkozás számára nem kapott külön meghatározott napi időt, már pedig, úgy látta, hogy ideje máris teljesen igénybe van véve. Arra nem volt mód, hogy nappalait megtoldja, mert a zárdának kérlelhetetlen szabályai előírták, hogy mikor kell fölkelni, mikor lefeküdni, de meg különben is az alvási idő épen csak hogy elégséges volt. Azután meg akadt más nehézség is elég. Hogyan írjon, mikor más kötelességek minduntalan kiszólítják a cellájából? Hogyan tudjon valamit megszerkeszteni, mikor félholt a fáradtságtól? Nem látott rá utat-módot...

Igazán azt hiszem, hogy csupán író-ember tudja egészen felfogni a Terézre váró feladat nehézségét, mert csakis író-ember van azzal tisztában, hogy mennyire törékeny az az alak, melyet a gondolatnak öltenie kell, s milyen könnyen zúzódik szét az eszme, melynek kifejezést és testet akar adni. Teremtő munkát, és pedig olyant, amely egészséges, s melynek csengése igaz, csak hosszú, nyugodt órák alatt tud az ember végezni; csak olyankor, amikor senki sem zavarja, senki sem izgatja. Legalább is ez az írók nagy részének felfogása. Vannak olyanok, akik még ezen felül is sok mindent megkívánnak munkájukhoz. Van, aki csak reggel tud írni, mikor még egészen pihentnek érzi magát; vagy pedig este, mikor nyugalom van a házban. Nem tudják elviselni a zajt, vagy bármi olyant, ami elszórakoztatja őket; képtelenek munkához látni, ha a szoba túlságosan meleg, vagy túlságosan hideg. Megkívánják, hogy legyen kényelmes székük, megfelelő íróasztaluk, a lehető legjobb világosságuk, a napi munka után pedig üdülésül épen egy bizonyos, az ő ízlésük szerint való szórakozás kell nekik. Sok ételt nem kívánnak, ellenben literszám isszák a feketekávé, vagy sok egyéb ennél is erősebb italt. Tudunk olyanokról, kiknek igényei még ezeket is messze fölülmúlják; nem adják alább, mint hogy nekik a Déli-tenger valamely magányos szigetén kell írniok; vagy pedig a főváros területén, valami szédületes magasságban levő padlásszobában: csak ez felel meg szellemüknek, csupán itt tud érvényesülni a tehetségük; el kell hagyniok rendes lakásukat és ilyen helyre húzódnok, mert különben a szó nem folyik a tolluk alól.

Ezek a tehetséges írók. A lángelmájú szerző minden körülmények között, mindenütt és mindenkor tud írni.

A Kisdéd Jézusról nevezett Teréz nővér lángelme volt. Azzal kezdte, hogy letérdelt s azért imádkozott, hogy minden sor, amelyet leír, legyen kedves Isten előtt. Azután fölkel, cellájába ment, leült arra a kis, kemény zsámolyra. térdeire vette az íródeszkát, arra egy megvonalazott iskolás-füzetet s elkezdte benne róni azokat a csodaszép sorokat az ő remek kezeírásával.

A legkiválóbb mű, melyet valaha a világirodalom termelt: az lett az eredmény.

Az első részt, amint már hallottuk, Paula néniének utasítására írta és hozzá is intézte. Ezen résznek stílusa bizalmas és bensőséges. Azon az olykor tréfás és gyermekded hangon van írva, mely a családi vonatkozásban szokott érvényesülni, s van benne valami kevés abból a virágosságból is, mely jellemezte a kilencvenes évek műveit. Ez azonban legkevésbé sem homályosítja el rendkívüli

átlátszóságát, s mint elbeszélés, mintaképe a közvetlenségnek. Azoknak a bájos lapoknak mindegyikén ott ragyog annak a fiatal leánynak hite és minden érzelme.

A második részt Mária Gonzága anyának parancsára írta, akit közben, Jézusról nevezett Ágnes anya után újra megválasztottak perjelónéknak, s innentől kezdve az Önéletrajzban sokkal fensége-sebb hang csendül meg. Itt Teréz nővér már nem olyan előljáró-hoz beszél, aki egyúttal édestestvére, szeretett nővére, úgy vér, mint lélek szerint, hanem egy olyanhoz, aki vele való viszonyában mindig félelmetes jelenség volt, akinek kormányzatát keménynek ismeri, akinek ítéleteiről tudja, hogy kérlelhetetlenek. Megfeszíti minden erejét, hogy sorait méltókká tegye azon eszményképhez, mely felé neki magának kell törekednie. Igyekezetét siker koronázza. Túltesz önmagán. Itt lesz az ő stílusa „szilárd és tömör”. De azért nem szűnik meg ragyogni. Van benne úgy erő, mint melegség. E kettőnek illetően összeegyeztetése páratlanul áll minden kor és a legkülönbözőbb társadalmi viszonyok iródlalmában.

Nem vonta ki magát semmi szolgálat alól. Söpört és mosogatót, mikor rajta volt a sor. Kivette részét a forgó körüli szolgálatból. Festegetett kis kártyákat, apró dobozokat s írt rövid verseket. Vezette és oktatta az ujoncnövendékeket. De azért a könyve folyton tovább fejlődött. Az első részt pontosan elkészítette a kitűzött határidőre s átnyújtotta néniének, Paulának. Akkor azután, majdnem minden pihenés nélkül, belekezdett a másodikba. Gonzága Mária anya ugyanis elfogadta Paula abbeli tanácsát, hogy bizza meg ezzel Terézt. Lehet, hogy nem akarta Teréz sorsát könnyebbé tenni, mint amilyen volt elődje alatt; vagy talán neki is volt afféle előérzete, hogy ez az Önéletrajz valamikor nagy szerepet fog játszani odakint a világban. Ne tartsuk jóeleve kizártnak ezt a jobbik lehetőséget.

Reméljük azt is, hogy mivel ő maga vas-egészségű volt, azért nem volt meg benne az éleslátás mások testi gyöngeségeivel szemben, s azért nem vette észre Terézen a végkimerülés jeleit. Mert máskülönb, bármennyire igyekezzünk is jóakarattal viseltetni irányában, igen nehéz volna őt el nem ítélni. Bizonyos változások Terézen nem igen kerülhették el figyelmét. Példának okáért azt csak mégis meg kellett értenie, hogy valami belső, nagy, tragikus erő indította a fiatal nővért arra, hogy megváltoztassa, illetve ki-egésztse rendi nevét. „A Kisdéd Jézusról nevezett Teréz nővér” — az igen, az stilszerű volt; azt minden ember megértette. Ki ne tudta volna, hogy a Kisdéd Jézus Teréz számára „élő, ragyogó valóság” volt azóta, hogy első imáit gagyogta édesanyja ölében s amióta első ízben rakta ki kis cipőit a kandalló mellé? Ellenben, a „Kisdéd Jézusról és a szent Ábrázatról nevezett Teréz nővér!” — ennek valami későbbi, valami mélyebb, valami misztikusabb tapasztalatot kellett jelentenie. Mert hiszen a szenvedő Megváltónak Veronika kendőjén megörökített arca nem olyan jelvény, amelyet valaki amúgy magától értetődőleg és gyakran választott volna. Mit jelentett ez? Vajjon Gonzága Mária fennakadt-e rajta és utána kutatott-e?

Az is gondolkodóba ejthette volna, hogy milyen sajátos módon gondolzza és ékesítgeti Teréz azt a Kisdéd-Jézus-szobrot, melyet reá bízta. Fogadalma előestéjén ugyanazon gyertyák maradvékát gyújtotta meg előtte, melyek beöltözése előestéjén égtek ott. A Szent Szívről nevezett Mária nővér nem is titkolta el meglepe-

tését azon, hogy húga, aki akkora örömét találta minden egyéb alkalommal e szobor díszítésében, nem használta fel erre a célra azokat a szép, rózsaszín gyertyákat, melyeket ilyenkor szokás volt odatenni. Teréz jelentőségteljesen felelt rá: „Ezek a gyertyák többet érnek az én szememben. Akkor égtek először, mikor fölvettem a rendi ruhát. Akkor frissek voltak és a színük szép volt. Édesatyánktól kaptam őket; ő velem volt azon a napon; akkor öröm uralkodott az egész vonalon. Most azonban a rózsás napoknak vége van.”

„A rózsás napoknak vége...” Nem vette ezt észre Gonzága Mária? Vagy talán azok közé tartozott, akik teljesen vakok, azért, mert nem akarnak látni? Nem tűnt fel neki, hogy Teréznek gyöngéd arcszíne fokozatosan mindig átlátszóbb lesz, és nagy karcsúsága lassankint kiaszottságba megy át? Hát csakugyan egyetlen egyszer sem merült fel benne az a kérdés, hogy „nincs talán annak a gyermeknek valami baja?” S habár a perjelnök nem látta saját szemével, hogy milyen nehezen vonszolja magát fel azon a cellájához vezető hosszú lépcsőn, s miként áll meg pihenni minden lépcsőfokon kapkodva a levegő után: hát semmi sem keltette föl benne mégis a gyanút, hogy ilyesféleképpen áll a dolog?

Úgy látszik, hogy nem. Mert hiszen a házirend nem szenvedett esorbát és a fegyelem szigorát nem kellett enyhíteni Teréz érdekében. Megjött a tavasz és már vége felé járt, s ő ép úgy virrasztott és böjtölt, mint a testület többi tagjai. Végül azonban egy reggelen odament a perjelnökhöz, letérdelt előtte és kérte, hadd beszélhessen vele négy szemközt.

Előző nap éjfélkor ment aludni, mert eladdig virrasztott a kápolnában. Alig oltotta el a lámpáját, mikor valami sajátságos folyadék jött fel pezsegve egészen az ajkaihoz. Megtörülte száját a sötétben, s másnapig várt, hogy megnézzze, mi volt az a hab. Ekkor vette észre, hogy zsebkendője csupa vér. Fájdalmat nem érzett, s félelmet sem, sőt ellenkezőleg, az volt a benyomása, hogy nagy kegyelemben részesült. Primára és a káptalanra ép úgy elment, mint máskor. Most azért jött, mert engedélyt akart arra kérni, hogy folytathassa böjtjét.

Az engedélyt megkapta.

Nagypéntek volt azon a napon az Úr ezernyolcszázkilencvenhatodik esztendejében, mikor ez az engedély megadatott.

Páter Ernő fordítása.

HOLLÓ ERNŐ:

K Ö D B E N

Köd ül hosszan, amerre szem lát,
elnyúlik döbönt földeken,
mint az unalom hallgatása,
végig a tájon csönd terem.

Körül hegyek kísérnek, ezer
színnel, zsong rajtuk a csoda,
varázserdők öveznek, engem
zár és rejt a köd-kaloda.

Hunyoroghatok, mindhiába,
szemem mostan semmit se lát,
néhány lépés tarló: csak ennyi
számomra az egész világ.

Övez, mint a csigát a háza,
ha szaladok, úgy se hagy el,
magam vagyok és semmi sincs más,
mindenkitől távol és közel.

FODOR JÓZSEF:

EMBER ÉS VILÁG

Ki tudja, meg kik fogjuk érne,
De jó lesz egyszer szépen élni,
Tavasztól csak tavaszt remélni,
Dúrva rémektől sose félni.

Be jó lesz, ha az idő eljön,
Lenni, mint a szárnyas, a földön —
Mely azért van, hogy lét örüljön,
Búra élőt anya ne szüljön.

Be jó lesz, ha, mi eddig ártott,
Enyhül a kéz, a szennybe mártott,
S hol átok szállt, öröm kiált ott,
S a derű mosolyog, az áldott.

Be jó lesz, ember, újra lenni,
Hogy nem borzaszt már, dülva, semmi.
Mint kicsi módod adja, tenni,
És ha pihenni fogsz: pihenni.

Fohászunk többért égre nem ver,
Csakhogy ember legyen az ember,
Munkáljon, nyer, munkája nem nyer —
De szűnjön ez a szörnyű tenger.

Csak élje mit mér rá a Minden,
És ami jön, eméssze csendben,
Hiszen elég hogy él a rendben,
A mulandó, vak földi nemben.

Ugyis egy perc, míg ködbe mállik,
A születéstől a halálig,
Bajban és gondban teljes állig,
Alig jött és már sírva válik.

Oh, furcsa élet köz-siralma,
S mit rához még a rossz hatalma,
Oh, ember, ha értelme volna,
Oh, vad szívünk, ha megjavulna.

Oh, életünk ha igazulna,
Oh, csúfságunk, ha ködbe hullna,
Részeg-kórunk, ha józanulna,
S a bolond ember, oh, tanulna!

Kik sírjuk, szánjuk e világot,
És szenvedjük, mint buta jármot:
Hogy kínunk egyszer jóra váltod —
Ég, adj legalább róla álmod!

TRAGÉDIA NÉLKÜL

Van egy újabb francia regényelmélet, mely azt állítja, hogy a regény közösségellenes műfaj, az egyénnek a közösségi konvenciók, megmerevülő társadalmi formák és előjogok elleni lázadása hozza létre, kiábrándulás és gúnyos fölény van a mélyén s olyankor születtek, mikor a gondolkodó ember a körülötte lévő társadalmat egyre kevésbé érzi védelemnek és meleg fészeknek, hanem inkább börtönnek, az életet gátló formalizmusok rendszerének, hatalmaskodók túlkapasainak, buták és fontoskodók paradicsomának. A regény, — tanítja ez az elmélet s mi is igazat adunk neki, ha Gil Blasra, vagy a korai angol regényre gondolunk, — a regény első-sorban társadalomkritika, elégedetlenség szól belőle s egyszer a gúny, máskor a düh, harmadszor az álszent beletörődés buta képével harcol, de mindenképpen „destructeur de la cité”.

Lehet, hogy ez az elmélet a regénynek csak egyik típusát világitja meg, van azonban egy másik irodalmi műfaj, amelyre nézve majdnem tökéletesen érvényes ennek a tételnek — az ellenkezője.

A tragédiáról van szó. Arról a tragédiáról, melynek meghatározásához Péterfy úgy akart eljutni, hogy a tragikus érzés természetét kutatta, vagyis nem a művet, hanem a mű adta közönségbeli reakciót. Valóban, nincs is műfaj, melyhez annyira oda lenne növe a közönsége, nincs műfaj, melyről lehetetlenebb lenne úgy beszélni, hogy nem szólunk a társadalomról, melyből kinőtt. A tragédiában mindig egy társadalom néz szembe az emberi nagyságról való fogalmával, legmagasabb eszményeivel, belső törvényeivel. A tragédia küzdelem és feszültség, két elv, két eszmény ütközik össze benne minduntalan. E kettő közül az egyiket a tragikus hős képviseli, a másikat nem egyszer maga a társadalom. A régi esztétika ilyenkor beszélt tragikai vétségről, megsértett világrendről, a bűnhöz képest túlzott bűnhődésről. De ha még a tragédiát nem is lehet visszavezetni a nagyméretű, elbizott lélek és a társadalmi eszmények összeütközésére — és gyakran nem lehet, — a tragédia akkor is a társadalomba ágyazódik, mert csak a társadalmon belül képzelhető el az elveknek és eszményeknek olyan rendszere, mely bizonyos különbségeket tragikus feszültséggé merevít s csak bizonyos hitelvekből, az emberi eszmények és törvények egy bizonyos társadalmon belül megvalósult rendszeréből következhet olyan szellemi magatartás, mely egy eseménysorozatot önkénytelenül tragikusnak talál.

Azt mondhatnánk, az egyes tragédiákban nyilvánuló tragikumnak voltaképp csak egy bizonyos társadalom számára van meg a kényszere, illetve csak arra a nézőre hat, aki elfogadja azokat az előfeltevéseket, melyek a tragédia mögött álló társadalomban adva voltak. A Cid csak annak tragédia, aki bele tudja élni magát a Napkirály Franciaországának udvari világába, kínos becsület-érzésébe. Mert a tragédia jobban hozzá van kötve a közönséghez, mint bármi más irodalmi mű, történetisége, vagyis a mögötte lévő társadalom összetétele, stílusa, szellemtörténeti helye is erősebben

esik latba. De hát vannak igen finom irodalmárok, kik Corneillon mindig fintorogtak, mert ők más üstökben másféle szenvedélyt párolnak, szegény Corneille túl hazafias, szónokias, egészséges nekik. Dehát Shakespeare? Ó tán nem volt kitéve a történelmi izlésváltozásoknak? A francia klasszikus század sohasem szerette. Miért? Mert udvaronci eszményeitől, formai pedantériájától igen messze állott a Shakespeare mögött álló társadalom egyéni embere, a szabad személyiség eszménye.

De a tragédia-író is egy-egy társadalom gyermeke s a maga korából meríti az életnek azt a látványát, melyet tragédiáiba zsúfol. Tainéből emlékszünk még Shakespeare közönségére. Nos, amilyen volt közönsége, vagyis egy feltörekvő, zabolázatlan, naív és vad társadalom, olyanok lesznek tragédiái is. És éppen olyan élményekre van szüksége, aminőket ebben a társadalomban szerzhet, hogy valóságnak vehesse, társadalmi eszményekként kezelhesse két olasz nemesi család halálos gyűlöletét, Othello féltékenységét, vagy a velencei kalmár fősvénységét. Vagy nézzünk az egyik görög irodalomtörténeti közhely mélyére. Mi Aischylos és Euripides különbsége? Aischyloshoz még el kell hinni az isteneket, Euripideshez már csak azt, — persze ez sem könnyebb, — hogy az ember ember. De ez voltaképp a mögöttük lévő társadalmak különbsége. Mert amit a társadalom nem hisz, nem vállal, azt az író sem igen vállalhatja. Nem vállalhatja, mert azok az elvek és eszmék, melyeken a tragédia épül, voltaképp olyan természetesek, magátólértetődők, beidegzettek az író számára, hogy meg sem fogalmazhatja őket, csak két-három órás párbeszédben kerülgetheti társadalmi alaptörvényeit, mint ahogy a csillag bolyong pályáján. A tragédiaíró nem lázad kora ellen, annak elvei számára természetes adottságok s ami társadalmi eszmében nemes alapanyag, tiszta törekvés, az olyanannyira egy vele, hogy más eszményt el sem tud képzelni. Ha bírál, legfeljebb kora eszményeinek megvalósulását bírálhatja, nem elvet, hanem gyakorlatot és embereket.

A tragédiaíró e belső nemessége, igazi konstruktivizmusa, valódi nagyság után való vágya mutat rá a tragédia igazi nagy korszakaira. Akkor jöhetnek létre nagy tragédiák, mikor a társadalom nemes törekvéseit, belső lendületét, naivságát még nem kezdte ki semmi. Mert csak szilárd hit, biztos társadalmi rend, világnézeti határozottság, azt mondhatnám, *önhittség* tehet képessé egy írókat arra, hogy bizonyos elveket olyan szenvedélyesen állítson szembe egymással, hogy abból tragédia keletkezzék. Csak az a társadalom rendül meg a nagyság bukásán, amelynek világnézeti rendszere zárt, amelyik hisz a maga eszményeiben, amelyik bízik magában. És a bukást csak az az író tudja megrendítővé tenni, aki mögött jóhiszemű társadalmi tudat van, aki hisz a bűntudat erejében s nem keres amorális kibúvókat, felemelni is az tudja közönségét, aki hihet a társadalomért hozott áldozat értelmében, vagyis a jövőben. A tragédiának az a négy korszaka, melyről Péterfy beszélt, azt hisszük, nem mond ellent ennek.

Egy felbomló társadalomban, ahol a világnézet alapja meg-ingott, ahol a társadalom magasabb eszményei feledésbe mentek, buta politikuskok ajkára kerültek, ahol a társadalmi erkölcs formasággá lett az író számára, lehetetlenné válik a tragédia. Miért ütköztessen össze eszményeket, melyekben senki sem hisz, hogyan teremtsen tragikus feszültséget, mikor társadalmának erői szüntele-

nül kitérnek egymás elől, kompromisszumokat kötnek, semmit sem kockáztatnak s legfeljebb hátulról bunkózzák le egymást? Beszélhet-e nagyságról, elmerészkedhet-e szenvedélyes szavakig, mikor egy sokat próbált, igen ravasz társadalomnak annyi a jól megalapozott gyanuja minden nagyság ellen, mikor az ilyen társadalom, éppen mert annyi hamis páthossal és hazugsággal falazta körül magát, a legőszintébb páthoszt sem bírja már s idegesen üti fel a fejét minden hangosabb szóra, emelkedettebb kifejezésre, mert beidegződött rá, hogy ez az a hanghordozás, amellyel általában be akarják csapni s ő maga is ezzel szokott becsapni másokat. Lehet-e katharizist adni a felbomló társadalomnak, melyben az önzés és a káröröm maradt meg csak közös vonásnak, hisz az ilyen közönség a bukás láttára csak kezét tudja dörzsölni s természetes, ha azt mondja: „Úgy kellett neki...”

A drámának és a társadalmi közszellemnek ezt az összefüggését a politika is fölismerte, a drámát legalább is a közösségi nevelés eszközkévvé akarta tenni, vagyis annak megteremtésére használni, ami a jó dráma létrejöttének is előfeltétele. A tragédiával a politika már kevésbé törődött: a politika mindig felszínes, a dráma pedig a legmélyebb műfaj, amellet a tragédia léggömbre nehezen egyeztethető össze minden minden politika kötelező optimizmusával.

Amikor Péterfy a tragédia hanyatlását felpanaszolta, a realizmusban meg a demokráciában kereste a baj okát. Dehát demokrácia Athénben is volt a görög tragikusok idején s Shakespeare is volt annyira realista, mint amennyire romantikus... Inkább a pozitivist-liberális társadalom bomlásának első jeleire gyanakodnánk, az eszmények elszürkülésére, a világnézet megzavarodására s amellet erős vággyal gondolnánk arra a korra, amelynek Ibsenje, Strindbergje és Hauptmannja volt s amikor még a magyar színpadon is láthattunk, — ha nem is Bizáncot és Ellákot, — de minden évben néhány tragédiakísérletet.

Az európai társadalmi, világnézeti bomlás azóta sokat haladt előre. *Marcel Arland* egyik regényhőse, Gilbert Villars, egy francia fiatalember a két háború közt különös izgalommal várja a forradalmat. Nem mintha valami jót remélne tőle. Pessimistább ennél, tisztában van vele, hogy az emberek torsán semmiféle forradalom sem változtathat. Azért várja a forradalmat, mert tetteket remél tőle, mert mindenkől kiábrándulva egyedül a tettek misztikájában bízik még. A tettek ez a dinamizmusa, mikor már nincs mögötte sem eszmény, sem meggyőződés, nem idegen az utóbbi idők európai közszellemétől. Néhány új olasz regényen, *Malraux*-n, *Montherlanton* át, — akinek műveit és elveit a mai Németországban is sokan ismerik és idézik, — ez az önmagáért való tett utáni sóvárgás, felelőtlen kalandvágy eléggé megmutatta már arcát s megmutatta a tragédia lehetetlenségét. A mi irodalmunkból nehezebb lenne ilyen meggyőző példákat kiemelni, dehát irodalmunk sohasem lehetett egészen őszinte, ma sem lehet az. A múlt év legérdekesebb drámakísérletének mindenesetre Hősök nélkül... volt a címe...

Ami azonban társadalmunkról az író nem mondhat el, azt elég világosan elmondja az a tény, hogy színpadjainkról mennyire hiányzik a tragédia.

Csakhogy egy sor közismert nehézségen s a társadalmi helyzeten túl, az író és az irodalom is hibás ebben. Minden szezonban

öt-hat olyan „középfajú” drámát látunk, melynek írója kitért a nagyobb feladat elől, „nem mondta végig magát”, nem vállalta a tragédiát. Két ilyen drámát nemrégiben védett meg az érteilen kritikusok ellenében s az irodalom nevében, *Örley István*. Az irodalom szempontjából valószínűleg igaza volt. Csakhogy színpadunkon általában az történik, hogy félig vállalt témákat jó írói eszközökkel, fejlett írói technikával, vagyis hamis és csinált feszültségekkel, stílusmodorosságokkal, elegáns és szép mondatokkal, sok metaforával sikeres és irodalmi darabbá menekítenek a tragédiával való bírkózás kötelessége elől. Nem voltunk soha az „östehehetségek” barátai, de nem bízunk már abban a csiszolt és gondos irodalmiságban sem, mely csak azt vallja be, hogy nem mer hinni az emberi élet örök elvi és eszmei konvencióiban, vagy legalábbis nem azzal a hévvel, amely a tragédiához szükséges. (Szinte kedvünk lenne nekünk is védelmet írni egy színdarab mellett, *Remenyik* Atyai háza mellett, mert az legalább társadalmunk érzelmi konvencióira mer építeni s így — utolsó jelenetét nem számítva — közelebb is visz bennünket a tragikus érzésekhez, mint néhány „irodalomban” csillogóbb társa.)

Színházkultúránk, — így halljuk néha, — új virágzás előtt áll. Új tömegekből lettek nézők, tudatosabb a színházpolitika, felismerte közösségi feladatait, írók írják megint a darabokat. Jó! Csak ne irodalmat írjanak, hanem kísértsék meg egyszer, végre a tragédiát.

Lovass Gyula

HOLLÓ ERNŐ:

UTAZÁS

Elutazom majd, barátaim, el,
kóválygó kedvű, ingatag hajómon,
amerre karcsú tervek vágya von
lassan libegve.

Elutazom és sorsom hűs keze,
vagy vad érintése zuhog szívemre,
oly mindegy! Az Isten megírta már,
ami történik.

Vezető csillagok alatt futok,
sötét nagy egek alatt hánykolódom,
megütközöm a sziklaszirtek élén
vakon, ijedten.

S ha visszaérkezem, nem fogok szólni,
merre jártam, milyen szelek ragadtak,
nagy némasággal járok köztetek,
ismerőseim.

És amit láttam és amit átéltem,
keserű bánat lesz? arany öröm?
Megtudjátok, itt fog csillogni mind
a két szememben.

ESTI TÜNŐDÉS

Látod, leszáll az este hűsen,
nincs benne bánat, nincs derű sem,
közönnyel telik a világ
s bölonganak a parti fák
egykedvűen.

Nem csak nyaralni, mint a restek:
toldozgatni jöttél a tested, —
mert mint a gyertya: ég, lobog,
de közben önnön léte fogy
s fénye reszket.

Tegnap még vártál a csodára;
ma már tudod, milyen hiába!
Malom a munka, öröl és
a hősködésnek szenvedés
lett az ára.

Mit ért a minden, hogyha végül
életed mégis elsötétül
s mint máglyán, sülsz a vágyadon
az aljas testi fájdalom
vak tüzétül?

Kiegyeznél már, ámde késő;
csontodban csikorog a véső!
Marj vissza rá? Veszett csata! —
riadt szívedben már csak a
rettegés nő.

Nem ellenfél vagy: leigázott,
ízenkint méred pusztulásod;
hajótörött vagy, fuldokolsz
és bukott hős, akit a sors
meggyalázott!

S ha jutna tiszta perced is még,
hol van a láz, mely égbe vitt rég!
Akár a tűzok, csapdosol,
de korcs a szárnyad s csak a por
lep be ismét.

Bolond! nem is neked való már,
kórház neked a ragyogó nyár,
s egy új tájkép? — új kórterem
nyílik föl egy-egy hirtelen
fordulónál.

Hallgasd inkább az esti csöndet;
nem jó, nem rossz, nem is melenget,
unottan ringat, lusta víz,
míg lassan-lassan magad is
elfelejted...

KÉZAI BÉLA :

IJJAS ANTAL

Próbálta kitapintani az ösvényt és a Pályát előbb Pécs tornyai, aztán az Alföld és Somogy buckái felől. A dunántúli egyetemi városból az alföldi instruktorságba s onnan vissza ismét — valahányszor újabb pénzre tett szert a továbbtanuláshoz — mindenkor Pesten keresztül vezetett az útja. Nem a távoli, tarkább világ varázsa, inkább a menetrend kényszere röpitette őt keresztül ezen a körengetegen. A harmincas évek fordulóján a csonka ország fiatal-sága számára Pest már nem volt többé az Igéret földje s nem jelentette az ifjúság kalandját. A megszépítő távolságok kísértő fénye nem ragyogta be bizarr háztetőit és habarcsból való díszzeit. Azokban az években, itthon, rég nem voltak már távolságok, de arányok sem. Ellenkezőleg: veszedelmesen sodródtunk egy alacsonyabbrendűségi érzésállapot felé s aki ettől szabadulni akart, Nyugatot járta be vagy a multba menekült, hogy méretekkel és arányokkal ismerkedjék.

Odakint pedig késő délutáni színe volt a világnak s a háttérben egy erasmista Európa konferenciázott. Az emberi közeledés parancsát azonban csak az idegenforgalmi plakátok jelszavai vették komolyan, mert nagy üzlet volt ezekben a szavakban: fontsterling és dollár. Amikor pedig a megbékülés, kibontakozás lehetőségébe vetett hit is elenyészőben volt, az emberi társadalmat existenciális pánik kerítette hatalmába. Az általános válsághangulatot súlyosbította nálunk az is, hogy az új évtizedforduló a nemzedékváltás kritikus pillanataival esett egybe. A huszas évek főiskolás ifjúságának első évjáratái ekkor hagyták el egyszerre nagy tömegekben a kicsiny ország négy egyetemének padjait s e pánikban először állanak az emberélet legdőntőbb sorskérdése előtt, hogy megtalálják az ösvényt és a pályát. A „birtokonbelüliek” természetes ellenállását az egyetemes válsághangulat fokozza: e nagy nyomás alatt egy desilluzionált fiatalság még konokabul és kíméletlenebbül érzi elhagyatottságát.

Mozgalmak, szemináriumok és munkaközösségek köré sorakozik tehát, vagy rövidéletű folyóiratok hasábjain próbálgatja a maga hangját. Szellemi élményvilága tartalmát a *Szekfü*-féle történet szemlélet nagymértékben formálja, kitekintéseiben pedig az osztrák, német és távolabb: a francia katolikus megújódási mozgalmak hullámveréseivel találkozik. Lelkére és képzeletére a csonkaország felett, az integer Regnum valósága hat ismét és magasodik egyre inkább e zürzavaros korszak délibábos próbálkozásai fölé. Az évtizedforduló fiatalságának világtárgyára ezen a *Szekfü* Gyula által idézett valóságon keresztül bontakozik ki és kapcsolódik ismét Európához, amelynek alapformái örökletesen keresztények és katolikusok.

E nemzedék kritikai magatartásának jellege még a jelenre vonatkozóan is éppen ezért *történeti és katolikus*. Önmagát s a magyar közállapotokat, de a nagyvilágot is e szemüvegen keresztül szemléli, türelmetlenséggel és lázadással, történelmi mulasztásaink s a nyugattól való elmaradottságunk miatt.

Fiatal katolikus fróink közül *Ijjas* Antalban lesz *adatszerű* megalapozottsággal tudatossá, szinte szenvedélyes természetévé ez a szemléletmód, amely hatalmas ingert vált ki belőle a munkában, sokoldalú és páratlanul gazdag kultúrájának kiépítésében. Am közvetve hat azokra is, kik nyugati lélekútjaikon a történelmi katolicizmus belső megújódásának láttán, szomjas szívvel ismerkednek az európai nagy távlatokkal és arányokkal.

Ijjas Antal már meglepő érettséggel fejezi ki ezt a forrongó kortársi tudatvilágot első történelmi tárgyú elbeszéléseiben, amelyeket somogy megyei és alföldi instruktorsága idején, a huszas évek közepén írt. Az ország legnyugatibb szélén, Szentgotthárdon született 1906-ban, gyermekéveit Zalaegerszegen éli, de Selmecbányán lesz piarista diák, majd Szombathelyen érettségizik és mint noviciusjelölt az ottani dominikánus zárdában egyházi studiumokba merül. Fiatal szellemét a dunántúli tájlelek, az olaszsal oly rokon pannoniai föld s a felvidék egy ősi kultúrvárosa formálja. Szinte jelképes értelmű, hogy a Pozsonyból Pécsre futott egyetem falai között találja meg a maga kulturális és világnézeti kialakulásának jegecedési pontját is. A jövő feladata lesz megállapítani majd, hogy a rövidéletű, de a felvidéki polgári-kulturális akarat teremtette pozsonyi egyetem Pécsen hogyan egészül ki a pannoniai latinos táj hatásaival s lesz a Dunántúl művelődési centrumává, peremén annak a délszláv világnak, amelyből *Ijjas* Antal atyái szerint származott. Ebben az annyiféle hatást és élményt egyesítő pécsi spektrumban bontakozott ki *Ijjas* Antal, az író, a tudós s a későbbi publicista. A pécsi egyetemen bölcselettörténelmi és szociológiai tanulmányokkal foglalkozik, olasz irodalmi tanulmányai pedig az itáliai középkor s a renaissance sokrétű világát nyitják fel kutató szelleme előtt, míg az újabbkori magyar történelem problémaiba való elmélyedése gazdag publicisztikai munkásságának fakasztja fel termékeny forrásait. Az ismeret annyiféle régióját bejárta fiatal tudós ily módon már teljesen felkészülten lépi át a kritikus évtizedet, a „harmincas évek” küszöbét, hogy egy lázas és nyugtalan esemény sor éber tanújává választja ki őt az idő. Irodalmunkban alig akad hasonló példa erre a kettősségre és elmentmondásra, ami *Ijjas* számára a korral való közvetlen találkozást jelenti: a nagy doktrinák és az örök alapelvek e fiatal ismerője egy felboruló és zavaros korszak örvényébe vették. A keresztény európai magaskultúra ez ifjú apostola valóban magányosan áll e pillanatban, amikor végkép búcsúzva tanulmányai esztendőitől, megfogózni próbál Budapesten. Ezt a pillanatot örökíti meg „*Külvárosi éjszaka*” című naplóregényében, amelynek szívdobogató sorai között egy megpróbáltatott nemzedék ifjúsága tűnik el visszahozhatatlanul. Egy esztendő a külvárosi éjszakában: vergődés a kifejezésért, napról-napra megújuló harc a kenyérért, a darabka fedélért, az alkotás elemi feltételeiért, amelyeket ha tolat, ha hólapátolással szerez is meg, de kézben tart végre.

Neve különben sem ismeretlen már a katolikus sajtóban és irodalomban, amely éppen ekkortájt kezd megtelítődni az új hatások izeivel. A Nemzeti Ujság hasábjain 1924-től több mint egy évtizeden keresztül sűrűn jelennek meg nagyobbrészt történelmi tárgyú novellái, amelveket utóbb „*Üzenet*” (1937) címmel gyűjt kötetbe. Honnan az a bíboros pompa s az a kísértetiesen megejtő színgazdagság, a gyöngéd líraiságnak giottói bája, ami első pillanattól jellemzi stílusát s ami beragyogja renaissance-hősei démoni

arcát és igéző nőalakjait? Látomás? Mágia? Élmény? Mind a három. Hiszen egy pillanatra meglátja Firenzét is és onnan hozza alkotó szenvedélye középponti témáját: Dantet. Tavaly megjelent Dante-regénye (Az emberélet útjának feléig) egy ifjúkor ragyogó élménye az Isteni Szinjáték költőjének ifjúságáról és eddig Ijjas főműve is. A „*Mirandola fordulása*” c. regénye (1938) csak a firenzei-renaissance élmény ébrentartása a Dante-téma végső megérleléséig, bár *Dante*-regénye alapformáiban és megfogalmazása nagyrészt az első elragadtatás emlékét őrzi.

A kibontakozásig azonban még nagy utat kell megtennie és Ijjas a nehezebb utat választja: az egykori tanárjelölt, a tudós és a humanista író, a filozófus nem nyomja el, sőt egyre hevesebben keltegeti benne a pedagógust, kinek katedrája a sajtó és elsősorban a katolikus sajtó, amely éppen *Bangha* Béla apostoli és agitativ varázsának hatása alatt a háború utáni kornak egyik legfontosabb szellemi tényezőjévé lett, különlegesen értékelve azt a szerepet, amelyet egy intelligens katolikus olvasóközönség kialakítása tekintetében betöltött és betölt mind a mai napig. Ennek a sokesztendő együtműködésnek imponáló eredménye a nyolckötetes *Bangha-Ijjas* egyháztörténet, amelyből három kötetet (Reneszánsz és hitszakadás kora, Az Egyház és a fejedelmi abszolutizmus kora, A legújabb kor egyháztörténete) *Ijjas* írja meg eredeti kutatások nyomán. Művének egyik-másik fejezete, kivált a reneszánsz-pápák portréi, a magyar katolikus történeti esszéírás remekei.

Ijjas, mint a Magyar Kultúra s. szerkesztője, de korábban is, 1931-től kezdve, mint e folyóirat munkatársa, egymásután adja közre széles körökben figyelmet keltő cikkeit és tanulmányait az időszéri katolikus kérdésekről s a felmerült kultúrpolitikai, társadalmi és irodalmi problémákról. Ekkor írja egyháztörténeti tanulmányait is, amelyeket — köztük az egyedülállóan becses Kálvin János portrét — a *Bangha-Ijjas* egyháztörténet hatalmas tárgyi rendszerébe illeszt bele. Csakhamar (1934-ben) a *Nemzeti Ujság* lesz az ő legfontosabb és bámulatos termékenységgel és elokvenciával szolgált munkaterülete, bár aktivitása túlcsap ezeken a kereteken is: szervez, előad s egyre újabb vállalkozások gondjait veszi a vállaira (Magyar Vetés, Credo). A *Nemzeti Ujság* hasábjain immár közel tíz esztendő óta megjelenő vezércikkei, politikai tanulmányai, kulturális és történelmi vonatkozású megemlékezései. Ezek az írások: szokatlanul sokoldalú képességekről vallanak és olvasói előtt éppen történelmi és katolikus kultúrájának mélységével és széleskörű szak-tudományos képzettségével tűnik fel. Publicisztikai írásművei feltétlenül külön stílust jelentenek, egyúttal pedig a magyar közirás legbecsesebb hagyományainak képviselését. Eppen e munkássága folytán fordult érdeklődése a magyar történelem megismerése felé. A részleteken kívül kiterjedt a figyelme a nagy történeti összefüggésekre: Erdély történetét, a Balkánét, a Habsburg monarchiával való összefüggéseiben kevesen ismerik úgy, mint ő. Ezek az előzmények magyarázzák érdeklődését *Széchenyi* István személye iránt is, hogy a legelső forrásokig visszamenő kutatásokkal illessze bele a legnagyobb magyar ifjúkori fejlődésének és élményeinek rajzát a Napoleon-kori Monarchia történetébe (a kitüntetett *Széchenyi*-regény könyvalakban a *Vigilia* kiadásában jelent meg).

Az író *Ijjas* mindenekelőtt stílusremtő művész. Vərbő, majd finom, egyszer erős tartással tömörített, dinamikus stílusát a sajtó

vallomása szerint nagyszámú fordításain edzette önálló remekké. Ezek közül a legjelentékenyebbek *Gertrud le Fort* két regényének (A gettóból jött pápa és a Magdeburgi menyegző) fordításai. Az előbbi (1934) az *Ijjas*-stílus tündökletes festőiségét, valóság-támasztó hevét, kísérteties élességét már teljes kibontakozásában mutatja meg.

Írói módszereinek kialakításában az ösztönös művészt a szel-lemtörténész kritikai érzéke támogatja. A felidézett kort nem kül-ső jegyeiben és külsőségeiben állítja elének, hanem saját szerű, belső valóságában. Érzéki erejű stílusa a legbensőbb beleérzés ka-landjára teszi őt képessé. Egy-egy nagyszabású rézkarc kísérteties pontosságával megjelenített alakjai, azoknak lelkivilága, sőt fan-táziakészlete — a legközelebről érdeklik. Ennél már csak stílus-utánzó virtuozitása káprázatosabb, amellyel korhangulatot, modort, atmoszférát és gondolkodásmódot érzékeltet s amire talán a legér-dekesebb példa a Dante-regény apácafőnökasszonyának fiktív fel-jegyzéseinek szinte megtévesztően egykorú stílusa. E rendkívüli gondosság, a belső valóságra irányuló figyelem határozza meg mű-formáját is. A miniatúrát kedveli s a nagyelbeszélést, akárcsak a hozzá sok tekintetben hasonló Konrád Ferdinánd *Mayer*.

Ijjas Antal mindössze harmincnyelc éves. Gazdag esztendő-k hosszú sorával a háta mögött, pályája mégis csak most van kibon-takozóban. Ezért, ami hibát ejtettünk tán vagy hiányosságot ér-zünk a fent leírt sorokban, fedezze az a mentség, hogy *Ijjas* élet-műve sem teljes: a munkák és a napok termő bősége ezután kö-vetkezik.

Kézai Béla

HOLLÓ ERNŐ:

TAVASZ

A dombokon felgyult a tűz,
a völgyek mélyén láz terem,
a fáknak él a lázadás,
tavasz van: dús és szertelen.

Az ébredés egy óriás
hangjával zeng az utakon,
kiált és reszket a bokor
s csurog az illat bódítón.

Lobog az erdő, csak lobog,
hogyan hajába szökött a nap,
a föld szaga úgy folyt körül,
mint diadalmas akarat.

Az éj is tűzzel van teli,
a láz ég boldog ajakán,
s bár a távolság messzetart, —
hangod zenél az éjszakán.

TÓTH LÁSZLÓ:

PÉNZTÁR 9-2-IG

RÉSZLET EGY SZÍNMBŐL

A színmű alap gondolata az, hogy az igaz ember beszennyezett lelkiismerettel nem fogadhatja el a nyugodt, boldog életet még ha a bűnről, amelyet elkövetett, a világ soha nem szerez is tudomást. A színmű egy fiatal bankpénztáros története, aki szorgalommal, becsülettel végzi munkáját, de egyszer, önhibáján kívül hibát követ el. Egy napra kölcsön ad a rábizott pénzből ezer pengőt egyik kollegájának, aki másnap — nem képes ezt a pénzt visszaadni. A pénztárban ott van a könyörtelen hiány, ezt semmiféle magyarázattal nem tüntetheti el. A pénzt ő vette ki, tehát sikkasztott. A rádöbbenés hatása alatt előbb öngyilkosságra gondol, azután elhatározza, hogy följelenti magát. Ekkor betörnek a bankba, kirabolják a pénztárt. Hogy a rablás nem sikerül teljes mértékben, ezt a bank neki köszönheti, mert ő volt az, aki revolverrel a kezében megakadályozza a páncélszekrények teljes kifosztását. A revolverharc közben barátja, akinek az ezer pengőt kölcsönadta, meghal az egyik bandita golyójától. Ő is megsebesül s a bank hősnéki kiállítja ki a fiatal bankpénztárost, valóságosan ünneplik s az ezer pengő hiányára most már soha nem derülne fény. A bankjában, amikor felgyógyulva először bejön újra, kis házi ünnepséggel fogadják, maga a vezérigazgató köszönti fel, kartársai lelkesedéssel veszik körül, közöttük az a leány is, akit szeret. Ez a leány egy kis időre meg is ingatja s beleringatja kettőjük boldog jövődjének ábrándjába. De akkor következik az alábbi jelenet, amelyben magára eszmél.

A színen a bankfiók helyisége, amelyben a házi ünnepség után egy kis időre Pántzél Tibor, a pénztáros magára marad. A redőnyök az utcai ajtó és ablak előtt le vannak esztve, a pénztártermet nagy csillár világítja meg. Pántzél főradtan ül, mert az ünnepség, a beszédek, meg az a bejelentés, hogy a rendőrség mindjárt kiszáll helyszíni szemlére, erősen felizgatla. Pedig az orvosok megmondták, hogy minden izgalomtól kímélnie kell magát.

JÁNOS SZOLGA: *(Öregember. Bejön tálcával a kezében, megáll a fülkeajtóban és vár, amíg Pántzél észreveszi.)*

PÁNTZÉL: *(Csak néhány pillanat múlva néz arra, de láthatóan megőrül az öregnek. Feláll, hozzálép.)* Hogy van, kedves János bácsi?

JÁNOS BÁCSI: En jól vagyok... Nem én feküdtem a kórházban, hanem a pénztáros úr.

PÁNTZÉL: Nem is örül nekem? ... Hogy meggyógyultam?

JÁNOS BÁCSI: Örülnék, ha bizonyossággal tudnám, hogy igazán meggyógyult a pénztáros úr... De úgy látom, még igen gyenge.

PÁNTZÉL: *(Elkomorodik.)* Bizony, magam sem tudom, öregem!... No, mi jót hozott nekem?

* A színművet Staud Géza jelenetetzte át „Pénztár 9—2-ig“ című régebbi regényemből.

JÁNOS BÁCSI: *(Leleszi a tálcát az asztalra.)* Mary kisasszonyka küldött egy kis tizórait... Tessék... Tea, sonkás-zsemlye meg egy alma. Parancsoljon.

PÁNTZÉL: Köszönöm. *(De nem nyúl hozzá.)*

JÁNOS BÁCSI: *(Indulni akar, de a másik visszatartja.)*

PÁNTZÉL: Ne menjen még János bácsi... Szeretem, ha itt van velem, nem tudom, miért, — de nyugodtabb vagyok. Ezt maga nem érti persze, de ha maga velem van, valahogy úgy érzem, mintha ismét gyerek volnék, ártatlan, tiszta kis gyerek... Maradjon!

JÁNOS BÁCSI: Ahogy kívánja. De tessék megenni a tizórait.

PÁNTZÉL: *(Mérően nézi.)* Talán azért jut eszembe magáról a gyerekkorom, mert nagyon hasonlít a nagyapámhoz... Éppen csak hogy neki lekonyult a bajusza, meg örökké kócos volt az ősz haja. De éppen olyan tiszta kék szeme volt... Egyszerű ember volt a nagyapám, de én nagyon szerettem... Akkor még gyerek voltam, jó kis fiú. Igen... jó, becsületes kisfiú, az voltam akkor. *(Ijedten elhallgat.)*

JÁNOS BÁCSI: *(Hosszan nézi, szomorúan és nyugodtan.)* Pénztáros úr kérem...

PÁNTZÉL: Mondani akar valamit nekem?

JÁNOS BÁCSI: Már régen szerettem volna tanácsot kérni a pénztáros úrtól. Van egy ismerősöm, magamfajta szegény öregember. Hivatali állása van, olyanféle, mint az enyém s nemsokára nyugalomba vonul. Van egy kis spórolt pénze, ezen egy kis földet vett vidéken. Nemsokára nyugdíjazzák. Szeretne leutazni vidékre. Maga szeretne egy kis házat építeni a földjére s maga szeretné megművelni azt a földet. De nincs senkije se égen se földön. Nincs se felesége, se gyereke, se rokona. Ha tudna a pénztáros úr egy fiatalembert, akinek kedve volna velemenni... dolgozni... egyszerű, de becsületes életet élni, együtt ébredni a madarakkal, együtt lefeküdni az állatokkal... lesni a fákat tavasszal, hogyan változnak át kopasz szürkéből sűrűlombú zöldre... *(Nagy szünet.)*

PÁNTZÉL: *(Nem figyel oda, a szeme elréved, valami egészen távoli hangon beszél.)* Akkor kezdődött az egész... régen... régen... gyerekkoromban... talán ötéves lehettem akkor, vagy hat. Nagyapámmal egyszer bentjártam egy üzletben... Nagyapám szögeket vásárolt. Én ide-oda császkkáltam a boltban és egy sarokban megláttam egy csillogó kis tálát. Valami réztál lehetett, de úgy csillogott, fénylett, mint az arany. Sötét volt, nem nézett oda senki... Gyorsan elvettem és zsebettem a kis réztálat. Aztán hazamentünk. Otthon besurrantam nagyapám szobájába. Egyedül. Kivettem a zsebemből a réztálacskát s eldugtam az ágy alá. Aztán kiosontam a szobából. Délután, mikor sötétedni kezdett, újra bementem nagyapámmal a szobájába. Akkor lebujtam az ágy alá s úgy tettem, mintha most találtam volna valamit! Kijöttem az ágy alól és mutogattam a kis réztálat... Loptam, hazudtam, csaltam. Sohasem derült ki. Nagyapám nem vett észre semmit. Sohasem kereste senki rajtam a réztálat. És én mégis... mégis hosszú esztendőkön át szenvedtem miatta. Később is. Diákkoromban is. Egyetemi hallgató koromban is... *(Lehajtja fejét)* most is... mikor! *(Szünet.)* Milyen rosszul ég ez a csillár... folyton sötétebb lesz.

JÁNOS BÁCSI: Még mindig nem egészen egészséges a pénztáros úr! *(Fejét rázza.)* A csillár teljes fényvel ég, kérem!

PÁNTZÉL: *(Ijedten.)* Nem tudom... pedig itt sötétedik. Igaza van, be-tegebb vagyok, mint voltam... Még most is bánt az a kis réztálca... olyan kicsi tálca volt, mint amiben mi a pénz... Jaj, egészen sötét van! *(Elatél, a csillár egy pillanatra kialszik, azután a teremben megint világos lesz, de a fény kékszerű és csak őket világítja meg. Pántzél kiegyenesedik...)* Mi lesz a réztálccával, nagyapa? *(Ránéz János bácsira.)*

JÁNOS BÁCSI: *(Kiegyenesedve áll előtte, de az ősz haja kócos, a bajusza lefelé konyul, szomorún néz Pántzélra és vádlón.)* Mit csináltál..

PÁNTZÉL: A réztálca... haragszol?

JÁNOS BÁCSI: *(Ugyanúgy, mint előbb.)* Másról van itt szó!

PANTZÉL: Ne haragudj... mondd, hogy nem haragszol... el kell veled végre intézni ezt a dolgot.

JÁNOS BÁCSI: Ezt nem lehet velem elintézni... Mással kell ezt elintézni... mással...

PANTZÉL: *(Ijedten.)* Kivel?... Igen, én tudom, hogy ezt az egész dolgot el kell intézni, hogy ezt nem lehet így hagyni... de kivel... a vezérrel?

JÁNOS BÁCSI *(Mozdulatlanul áll szembe vele és nem felel.)*

PANTZÉL: *(Kiáltva.)* Kivel?

JÁNOS BÁCSI: Magaddal. Ott belül, a szívedben.

PANTZÉL: *(Lehajtja a fejét.)* Ott... *(A pénztárfülkéje felé néz.)*

JÁNOS BÁCSI: *(Vállára teszi kezét.)* Nem kell kimondani. Csak érezni. Érezni mélyen és nagyon... És hallgatni.

PANTZÉL: *(Szünet után.)* Úgy fáj!

JÁNOS BÁCSI: Az jó... az jó, ha fáj. Akkor már jó.

PANTZÉL: Olyan szörnyű ez a szegény, ahogy jön velem és nem hagy el... Bepiszkította és nem törli le semmi... Soha... *(Elfulladva.)* Soha nem múlik el.

JÁNOS BÁCSI: Elmúlik.

PANTZÉL: Mikor?

JÁNOS BÁCSI: Amikor méltó leszel rá.

PANTZÉL: Mikor lesz az?

JÁNOS BÁCSI: Amikor már nemcsak kínlódni fogsz miatta, de elindulsz az új úton is.

PANTZÉL: Milyen úton?

JÁNOS BÁCSI: Az új élet felé.

PANTZÉL: Hol találom?

JÁNOS BÁCSI: Keresd meg.

PANTZÉL: Merre?

JÁNOS BÁCSI: Magadban. És abban amit magad körül teremtesz.

PANTZÉL: *(Kétségbeesetten.)* De mivel teremtem újja az életemet?

JÁNOS BÁCSI: Először is ezzel... a könnyeiddel.

PANTZÉL: És azután?

JÁNOS BÁCSI: Szeretettel, jósággal.

PANTZÉL: És még?

JÁNOS BÁCSI: Új munkával... kemény, keserves új munkával... új kezdéssel.

PANTZÉL: Olyan szomorú vagyok.

JÁNOS BÁCSI: Nagy dolog a bánat. A legnagyobb dolog akkor is, ha nem érdemeljük meg. Mindig jobbak leszünk tőle. De ha magunk szereztük magunknak, ha a magunk bűne fáj benne, akkor a legjobb.

PANTZÉL: És ez elég?

JÁNOS BÁCSI: Nem, tenni is kell.

PANTZÉL: Mit tehetek én?

JÁNOS BÁCSI: Elmehetsz innen.

PANTZÉL: Hová?

JÁNOS BÁCSI: Akárhová. Csak el innen. Minél messzebb. Ha itt maradsz, sohasem gyógyulsz meg. Ha ittmaradsz, egyre mélyebben fogsz begubózni ebbe a bűnbe, később már észre sem veszed, megszokod, még majd meg is nyugszol. De egyszer eljön az óra, amikor majd mégiscsak felelni kell mindenért. És akkor majd gyűlölni fogod magad, mert nem tudtál elég erős lenni.

PANTZÉL: És ha tudok?

JÁNOS BÁCSI: Akkor egy napon olyan könnyen fogsz kibújni belőle a fényre és az örömrre, mint a lepke a gubójából. Választanod kell. A választás mindig rajtunk áll.

PANTZÉL: Olyan gyöngének, olyan összetörtnek érzem magam. Mit kezdjek én? Mit, hol és hogyan?

JÁNOS BÁCSI: Ez már nem az én dolgom. *(Elfordul, lassan visszanyeri a görnyedt testtartását, majd a régi hangon szólal meg. Ismét*

az öreg bankszolga.) Nem tetszik megenni a tízórait, pénztáros úr kérem? (A csillár a régi tiszta fénnyel ég.)
 PANTZÉL: (Magához tér, körülnéz.) Nem... nagy... izé... János bácsi... nem vagyok éhes... beteg vagyok még... nagyon.
 JÁNOS BÁCSI: Akkor kiviszem a tálcát. (Lassú, görnyedt járással ki-megy, tálcával a kezében.)
 PANTZÉL: (Hosszan néz utána. Végig simítja a fejét. Feláll, a pénztár-fülke felé néz. Egész halkan, magának.) ...Igen... magamnak kell elintézni!...
 Tóth László

RÓNAY GYÖRGY:

E S Ó

Eső szital, rákezd meg abba hagyja,
 olyan akár a versed:
 dadog, dúdolgat, már-már elakadna,
 aztán tovább szemelget...
 Költője hajtja? Nem az! — tán a kertek
 tavaszi illata.
 Hallgat a tájék. Kutyák feleselnek.
 Leszáll az éjszaka.
 No, volt idő bizony, hogy úgy iramlott
 szivedből ki az ének:
 magad se tudod, kinek szól a hangod,
 földnek-e vagy az égnek.
 Te csak *daloltad*, ámde nem te *mondtdad*,
 s úgy nézted remegőn
 röptét, mint pásztor ami *füttye* volt csak,
pacsirtát a mezőn.
 Bezzeg ma már! Pacsirta nincs, se pásztor.
 a fütty is félretéved.
 A hegyre nem szökelsz, de szinte mászol,
 figyelve érverésed,
 nehogy talán ha mégis csak merészen
 gyorsabb ütemre vált,
 fölébreszd melled horpadt üregében
 a szendergő halált.
 Zendül a zápor, pattog az esőben
 a frissen fakadó lomb.
 Harminc körül az ifjú láz szünőben,
 az ember egyre bőlöng:
 hol erre, hol meg arra mint a vének,
 fejével int csupán,
 s tünődve, *partról* néz a hűtlen évek
 hullámai után.
 No hullj eső! Ha rügy nincs, mosd az ágat!
 No csörgedezz csak ének!
 Nehéz a szó, nem vágtat a világnak
 s nem éget úgy, — de mélyebb.
 Gyöngye vagy már a vakmerő futáshoz
 s kifullaszt a hegyoldal?
 Költőzz föl a tetőre és barátkozz
 az állócsillagokkal!

PETRARCA IMÁJA A BOLDOGSÁGOS SZŰZHÖZ

Boldogságos Szűz, csillagokkal ékes,
napfényruhás, akit a legnagyobb Nap
kiválasztott s betöltött melegével,
szent szeretet hajt, hogy rólad daloljak,
de légy segítőm, hogy kezdhessem édes
munkám s az is, akit szűz méhed érlelt.
Hozzád kiáltok, mert hittel ki kérlel,
annak mindig felelez te.
Szűz, ha megérdemelte
valaha ember gyötrött életével
irgalmadat, hallgass buzgó imámra,
csitítsd háborúságom,
holott csak por vagyok s te Ég Királya.

Boldogságos Szűz, az okos szűzeknek
szép seregéből egy, vagy épp az első,
kinek kezében legfénylőbb a lámpa:
megváltó pajzs Halál és Sors közelgő
csapásai alatt nyögő sziveknek,
mely győzelemre visz és nem csupán a
menekvésé; hűvösség sárga lángra,
a balgák közt mi lobban,
Szűz, nézz reám bajomban,
szép szemekkel, melyek sírva-szánva
látták, hogy gyenge testét szent Fiadnak
megcsúfolták kegyetlen,
és adj tanácsot a tanácstalannak.

Boldogságos Szűz, tiszta, ép egészen,
leány s anya, ki szűz az Egyszülöttel,
sugárzol itt lenn s fenn gyujtsz új világot;
Fiad s az Atyáé általad jött el,
ó, büszke, fényes ablak fenn az égen,
hogy végidőn megváltsa a világot,
s minden más hely között öledbe vágyott,
téged választva arra,
Szűz, hogy vidám kacajra
fordítsd sírását Évának, te áldott.
Tedd hát, kegyelmét, hogy kiérdemeljem,
ó, mindörökre boldog,
ki koronád elnyerted már a mennyben.

Boldogságos Szűz, ó, malasztal teljes,
ki mennybe mentél mély alázatosság

jutalmaul s onnan hallgatsz imámra,
s ki szülte a szeretet és igazság
forrását, a Napot, bűnökkel terhes
sötét korunk mely földeríti szánva:
három neved van, édes mind a hárma,
Anya, Leány s Jegyes vagy,
ó, Szűz, ki oly kegyes vagy,
Királynő, ki szabadulást kívánva
világunknak, bilincseink megoldod,
kérlek a szent sebekre,
gyógyítsd meg szívemet, valóban boldog.

Boldogságos Szűz, párjanincs, egyetlen,
ki szépségeddel az Eget megejtet,
s kihez nem volt hasonló még e földön,
kivívták jámbor szándék s szűzi tettek,
igaz Istennek háza, hogy öledben
az ártatlanság megtermékenyüljön.
Vígsgót életemnek adj te kölcsön,
s imádkozz értem, édes
Szűz Máriám, ne vétek
öljön, hanem a kegyelem betöltsön.
Könyörgők hozzád, bévül hullva térdre,
hogy légy kegyes kísérőm,
s görbe utam igazgasd jóra végre.

Boldogságos Szűz, ó, örökkön égő
csillaga dült, viharzó tengereknek,
s minden hívő révésze és vezére,
nézd, hol vagyok, mily vészes fergetegnek
sötétjében, kormánytalan s a végső
kiáltás itt van már, közelbe érve;
de lelkem bízik benned halva-élve:
bűnös, minek tagadni,
de Szűz, kínom kacagni
kérlek, ellenfeled ne merje mégse:
emlékezz, bűnöktől szomorodottan,
megváltásunkra öltött
Isten embertestet szűz klastromodban.

Boldogságos Szűz, mennyi könnyem omlott
nagy vétkemért s hány teljesülhetetlen
ima s remény bontott hiába szárnyat;
mióta az Arnónál megszülettem
és nyugtalan lábam annyit bolyongott,
az életem nem volt, csak pusztá bánat.
Halálos szépség, szó, tett, földi árnyak
lepték s vették be lelkem;
Szent Szűz, elérhetetlen,
ne késlekedj, hisz éveim lejárnak,
elszálltak napjaim, miként a villám,

bűnben, nyomoruságban,
és már csak a Halál leselkedik rám.

Boldogságos Szűz, lenn van most a földben
s szívem fájdtja az, ki csak gyötörte,
míg élt, s ezer fájdmából egyet sem
ismert, s ha ismer is, hiába, többre
nem mentem volna: mást akarva hölgyem
rossz hírt szerez csak, összetörve engem.
Ég Asszonya, Istennőnk, így neveznem
ha nincsen tiltva téged,
Szűz, értő, tiszta lélek,
te mindent látsz, s mi másnak lehetetlen,
az semmiség mindenható kezdednek:
váltásd meg kínjaimtól,
dicsőségedre és üdvömrre tedd meg.

Boldogságos Szűz, nincs másban reményem,
hogy megsegít a bajban, csak tebenned,
s el nem hagy az utolsó pillanatban:
ne engem nézz, de azt, ki megteremtett,
hasonmás voltomért tedd, nem miattam.
Meduza kővé dermedtett s hivatlan
párák mégis gyötörnek:
Szűz, jámbor, tiszta könnyek
úrnője, töltsd szívem be, halhatatlan,
hogy legalább a végső bús kesergő
legyen ment földi sártól;
mint balgaságtól nem volt ment az első.

Boldogságos Szűz, ellensége dőlyfnek,
hisz egy töről kívánsz velünk eredni,
könyörülj egy megkínzott, árva lelken:
mert ha ilyen híven tudtam szeretni
egy kis halandó port, maroknyi földet,
mint kell téged, tökéletes, szeretnem?
Ha nyomorult, silány soromból engem
fölemelsz szent kezdeddel,
Szűz, megtisztulva vedd el
mi nyelvemen van s szívemen s eszemben,
s a sóhaj, könnyet, lelkem új igéit,
vezess méltóbb utakra,
és váltott vágyaim is mind tiéd.

Közel a nap és nem tarthat sokáig:
száll az idő sebesen,
Szűz, édes és egyetlen,
már vívom félelem s bánat tusáit.
Ki igaz ember s igaz Isten egyben,
ajánlj Fiadnak, adjon
békét, ha végső sóhajom lehellem.

Sárközi György fordítása

E L V E K É S M Ű V E K

TH. WILDER: SORSOM AZ ÉG.
Fordította: *Szentmihályi János, Budapest, 1943. (Vigília kiadás.)*
A fiatal amerikai író legújabb regénye újszerű tárgyával és hangjával meglepetésként fog hatni azokra az olvasóira, akik első művei világát megismerték. Nálunk is népszerű regényei elsősorban formai újszerűségükkel tűntek ki, középutat keresve az amerikai széppróza két fő műfaja, az irodalom-pótlékként ható ideges short story és a divatos regénykolozszusok epikus hőmpölygése között. Wilder a kisregényhez közelálló, szigorú zártságú, rendkívül gondosan átkomponált, az európai romantikus nagy-novella legszebb hagyományaira emlékeztető formát választotta. Hangban, látásmódban mi sem volt idegenebb tőle, mint a mai amerikai próza Sinclair Lewis-on iskolázott szatírája vagy az újabb naturalisták könyörtelen körülményessége. Három első kisregénye tömören zenei nyelven, valami magasztos szárazságú pátoszszal ábrázolta az alapvető szenvedélyek problémáit, a sors és az ember viszonyát. Első művében (Cabala, 1927) a túlérett európai kultúra apoteózisát pillantjuk meg egy rendkívül exkluzív és dekadens római klub szimbólummá növekvő tagjainak arcképsorában. Második regénye (Szent Lajos király hídja, 1928) világraszóló siker volt mind a céhbéliek, mind a nagyközönség körében. Az írói eszközök roppant ökonómiájával megalkotott, klasszikus forma-tökéletességű regény a spanyol kultúrával átítatott tizenharmadik századi Peru világát idézte fel. Öt emberi életvonal metszéspontjának eszmei pillanatában és helyén leszakad a cuzeói országút egyik hídja és a halálba temeti az élet érett teljességéhez eljutott öt regényhőst. Itt, a főszereplők halálával kezdődött el a regény, mely a véletlen titokzatosságának rejtélyét kutatta visszafelé az öt utas előéletéből, mintegy felállítva a theodicea laboratóriumát és feleletet keresve arra a kérdésre, hogy miért éppen ezek és miért éppen ekkor lettek áldozatai a

látszólagos véletlennek, mely valójában a gondviselés megjelenési formája volt. Nem kevésbé gazdag hangszerezéssel fordult Wilder következő regényében (Az androsi leány, 1930) Krisztus születésének korához. Az angol próza legszebb hagyományaira emlékeztető írásművészettel szolgáltatta meg a késő Hellász elomló világát egy a lelki tökéletességhez eljutott hetairában s messzianikus mediterrán látomásban idézte fel az emberen túl emelkedő, az embert túlerő szentvédő Szeretetet, a szakadatlan hullámokban reánk törő barbárság, makacs lelki keménység civilizátorát.

Az időben s térben távoli világokban tudatos nyelvűművészettel kirajzolt örök aktualitású problémák regényei után mind helyszint, időt és stílust illetőleg meglepetésként hatott Wilder eddig legutolsó elbeszélésének (Heaven is my Destination, 1934) megjelenése. Egy huszonháromeves modern nyugatamerikai baptista könyvvégynök néhány hónapjának a „szép“ prózaírás minden eszköztől való tudatos tartózkodással ábrázolt kalandos történetében Wilder az egyén és a társadalom kómikusan meglátott szembenállását rajzolta meg. George Brush furcsa kalandjainak minden romantikus ízétől ment sora afféle modern Don Kihóte történetként hat. A fanatikus térítőnek és ügyes üzletembernek ez a különös ifjú keveréke amerikai energiával és naiv közvetlenséggel igyekszik a szektáriánus életszentség eszméjére felé. Önmaga átgyúrásával meg nem elégedő reformatori buzgalma minduntalan kiárad a vele kapcsolatba kerülőkre, ami azután mulatságos, de kínos komplikációk végeérhetetlen sorozatába sodorja. Minden belső tisztasága és naiv őszintesége ellenére heroikus példamutató erőfeszítése hatástalan marad, mert a tökéletesség eléréséhez és cselekvő közléséhez a végtelen jószág egymagában nem elég, ehhez végtelen intelligenciára is szükség van. És éppen itt leljük meg a baptista utazó Achilles-sar-

kát, aki — mint egy huszadik századi reiner Tor — nem képes a világ igazi mivoltát megérteni s ezáltal több bajt teremt, mint amennyi jót akart. George Brush rendkívül diszkrét szatírával, reálisan nyers nyelven, minden interpretáló szándéktól menten elbeszéli története azonban valójában tragikus életérzést takar. A sajátmaga és a világ diszparitásán kétségbeeső ügynök története burkoltan a világ és az emberek mélységes romlottságára mutat rá. Wilder distancia-tartása az olvasóra bizza a tömegélet bajainak diagnózisát, hangsúlyozó és kiválasztó művészetével azonban kétségtelessé teszi, hogy iróniája a tipikusan amerikai pragmatikus altruizmus ellen irányul, mely naiv közvetlenséggel csak a felületi bűnöket irtoztatja, de alapjában elfogadja életformánkat és társadalmunkat. Szerencsére az erkölcsi behaviorizmus másodlagos következményeivel kevésbé törődő olvasó is megtalálja a számítást, mert ez a modern antipikareszk regény filmszerű esemény-sorával elsőrendű, helyenkint a humoreszk határán járó szórakoztató olvasmányt nyújt. Ez a finom ellenmondás a felületi hatás és az ellenkező előjelű mélyebb értelem között alkotja a gondolkodó olvasó számára Wilder regényének legfőbb varázsát.

Országh László

JUHÁSZ VILMOS: MEGVÁLTÁS FELE, ÚJ VALLÁSTÖRTÉNET, A NEM-KERESZTÉNY VILÁG. — *Juhász* Vilmos új nagy könyvének főcíme is mutatja, hogy a szerző célja nem a vallásos jelenségek egyszerű történeti ismeretelése volt, hanem a vallásos élet és a vallásos fejlődés örök lényegének, a végső emberi állásfoglalásnak tudományos feltárása és írói ábrázolása. *Juhász* Vilmos joggal írja az olvasókhöz intézett bevezetésében, hogy a művelt közönség számára ma semmisen lehet fontosabb és idősebb, mint az emberiség végső állásfoglalásainak, a helyes útnak épüget, mint a tévelygéseknek a megismerése. Ebben a könyvben, amely nemcsak a tudományos anyag teljes ismeretéről tanúskodik, hanem sok tekintetben egészen önálló és meglepő felis-

merésekből is, megvilágosodik előttünk az emberiség vallásos hitének csodálatos útja, az öskinyilatkoztatástól az Istennel való együttlét sorsdöntő paradicsomi élményeitől, a vágyak, hajlamok és szenvedélyek okozta tévutakon s az igaz útra való örökös visszavezérlésen keresztül a különböző állomásokig, amelyek mindegyike a megváltás mindig megújuló és mindig töredezett hitével ajándékozta meg az emberiséget.

Juhász Vilmos könyvének legerdekesebb és legeredetibb fejezetei az emberiség vallásos életének és megváltás hitének ezeket az ősi egyetemes állomásait ismerteti, amelyek kiinduláspontjait alkotják a fejlett kultúrvallások kibontakozásának. Megismerkedünk az ősműveltség közvetlen Istenélményével, majd feltárja előttünk a szerző a szenvedélyeitől irányított emberiség végzetes és különös vallásos kísérteleinek, a totemista állatkultusznak és napkultuszok okait és magyarázatát. Ezután következik a „Meváltás felé“ egyik legerdekesebb és talán legeredetibb része: az anyajogi vallásos világkép ismertetése. *Juhász* Vilmos művészi módon idézi fel azt a csodálatos, megragadó „barlangi szemléletet“, az „anyak“ szemléletet, amely a mindig elhaló és megújuló feltámadásisten tiszteletéhez vezetett. A legmélyebb emberi problémákat elemzi, a bűntudat és elégtétel kérdését, a túlvilági képzetek kialakulását, az emberáldozatok okait, de mindig olyan drámai közvetlenséggel és életteljességgel, hogy a legfinomabb elemzések is teljes mértékben lekötik a laikus érdeklődést, aki mindig megtalálja a belső lelki kapcsolatot a könyv rendkívül gazdag és sokfelé ágazó anyagával. A „Meváltás felé“ következő része az államalkotó pásztornomádok vallásos hitével, az égisten vallásos világképével ismerteti meg az olvasót. Az égistenhit nagy átalakító és kultúraformáló erejében látja *Juhász* Vilmos a magas műveltségek, a fejlett állami és társadalmi berendezkedések kialakulásának végső forrását. Nagyon érdekes és figyelemreméltó *Juhász* Vilmosnak az a megállapítása, hogy a fejlett műveltségek egyszerűbbek és tisztul-

tabbak, mint az úgynevezett primitív világképek, és hogy ez az úgynevezett primitívség többnyire egyáltalán nem a frissesség és fiatalosság, hanem éppen ellenkezőleg az elöregedés, a degenerálódás, a hanyatlás jele.

Az égiten világképének ismertetése átvezet a puszta népek vallásának, a sámánizmusnak a tárgyalására. A sámánizmus vallásos világképét, amely lényegében az ősmagyaroknak is a vallása volt, *Juhász* Vilmos könyve ismerteti először részletesen magyar nyelven. A sámán csodálatos „túlvilági utazásának” előadása számtalan érdekesebbnél érdekesebb problémát vet fel; a könyv egyik legérdekesebb fejezete a komikum és az írónia vallásos vonatkozásait tárja fel, bebizonyítja, hogyan függnek össze a drámai típusok, a színpad ősi figurái a vallásos hittel és az ősök tisztelésével. Ezután sor kerül az istenkirályságok világrendjének ismertetésére; ezzel kapcsolatban *Juhász* Vilmos nagyon érdekesen elemzi az állami élet és a vallásos hit nyílt és rejtett kapcsolatait. A medvekultuszról szóló fejezetek a finn-ugor erdővidéki népek vallásos életének sajátosságaiba avatják be az olvasót. Következik a három nagy európai népcsalád a szlávok, a kelták és a germánok vallásos világképének ismertetése. Ezeknek a részeknek talán azok a legérdekesebb fejezetei, amelyek az orosz lelkiség vallási és világnézeti alapjait, továbbá az eliziumnak, a „földi túlvilágnak” a hitét és képzeit ismertetik. A „*Megváltás felé*” utolsó két nagy része a két nagy ókori vallásos rendszert: Egyiptom és az ókori Előázsia vallásos világképét tárgyalja. Itt különösen érdekesek az ókori megváltás hiteket és feltámadásisteneket ismertető fejezetek. Ezzel lezáródik *Juhász* Vilmos nagy munkájának első önmagában teljesen önálló első kötete, amelynek az ismertetésére még visszatérünk. Meg kell azonban emlékeznünk a „*Megváltás felé*” rendkívül gazdag és tanulságos képanyagáról, amely 32 képtáblán vizuálisan kíséri a szöveget. Ezek az illusztrációk a szöveghez hasonlóan varázslatos elevenséggel és közvetlenséggel idézik fel előttünk az emberi

ség végső állásfoglalásainak nagyszerű gazdagságát és alapvető egységét.

Nagy András

KODOLÁNYI JÁNOS: CSENDES ÓRÁK. (*Turul-kiadás, 1942.*) —

Az újabb magyar irodalomban kétféle írótypus jelentkezik: az egyik általában elveiért hevesen küzdő, magát a közügyekbe teljesen belevető, harcos egyéniség, aki szerepet kér magának a közvélemény alakításából is; a másik viszont elvonuló, elméleteken rágódó széplélek, aki művészetének eszközeit, a nyelvet, csiszolja, és csak szépirodalmi művein keresztül kíván szólni a nyilvánossághoz. Az előbbi csoport egyik vezéregyénisége ma kétségtelenül Kodolányi János, akiben éberén élnek a harcos ösztönök, heves lát tüzei vitakozásra és helytállásra egyaránt. A vád és védelem, a támadás és kiállítás beszédes bizonyosságai találhatók abban a kötetében, mely *Csendes órák* címen legutóbb megjelent.

Kodolányi magyarságtudata az a központ, ahonnan kiindul minden esetben, akkor is, ha ebben a vonatkozásban tudományos nézeteket akar megcáfolni: a lélek, az érzés szava vezeti, a józan mérlegelés hidegsége és hűvössége távolesik tőle, épezért gondolatjárása állandóan a szélsőségek közt hullámozik. A végletek közt feszül érzelmi világának íve, az a nagy távlat ez, ami átrendül a magyarság égető kérdései felett, őszinteségének és vérmérsékletének köszönhető, hogy a magyarság nemzeti problémáit következetesen és kitartóan tárgyalja, vállalja a kétségtelen tévedései és a maga igazsága felett érzett gyermekies örömei következményeit. Ugyanúgy védekezik ellenzékének támadásai ellen: dac és bosszú fűti sorait, belőlük olykor a gyűlölet szikrái szóródnak. Nekünk ez a dacos, nyakas magyar nyilvánvaló ellenszenvéi ellenére is imponál; örülünk, hogy Kodolányi vitaírásainak ezt a második gyűjteményét is nyilvánosságra hozta, ezzel a ténnyel is következetességét igyekszik igazolni annak a célnak bevállalása nélkül, hogy erkölcsi alapja minden írásának egy és ugyanazon nagyságú és erősségű pilléren nyugodnék. A

magyar sorsirodalom fulmináns cikkei sorakoznak egymásután, külön-külön és együttesen nagyszerűen jellemzik írójunkt elsősorban és nem kevésbé korunkat, melyben ezek fogantak. Kodolányi János e könyvének stílusa a megmásíthatatlan közlések egyszerű és biztos eszközeivel él s mint ilyen a magyar vitairadalomban első teljesítménynek látszik abban a vonatkozásban, hogy a személyes indulat nem ragad magával felesleges stíluséktiményeket. A puritán, igénytelen stílus az őszinteség egyik jele, és ebben a vonatkozásban sem férközhetnek nagyobb kételeyeink és ellentmondásaink közelebb Kodolányi legbensőbb helyzetállásaihoz, leghevesebb kitörései jogosságához. Írásairól végleges ítéletet majd az utókor mondhat megfelelő időtávlatból.

DELACROIX NAPLÓJA. Fordította és a bevezetést írta: *Bárdos Artur.* (*Officina Könyvtár 24–25. — 1942.*) Delacroix a múlt század első felében uralkodó romantikus festészet egyik francia képviselője, az akadémikus festők ellenzékének kettős érdeme biztosította maradandóságát: *művészete* átmeneti a legújabb kor számára a barokk színlátás legjava értékeit, *naplója* viszont egy különben zárkózott természetű művészegyéniesség figyelemreméltó megnyilatkozása, legbizalmasabb vallomása, melynek minden sora önmagának szól, a közreadás leghalványabb szándéka nélkül írja le személyes sorsára utaló jegyzeteit, a művészetre vonatkozó nézeteit, a nagy festőkről vallott véleményeit és több mesterszűrésnek nyitját itt tárja fel. A legkíméletlenebb őszinteség jellemzi minden vonatkozásban. A napló nem rendszeres, szertelenül változik benne a legváltakozatosabb témasorozat, ő maga jegyzeteknek nevezi, amit nagy élete kis emlékének szánt. Amikor festőket jellemez, rendszerint átvált saját művészi irányának értelmezésére: önmaga a mérték, ő maga a viszonyulás első és végső eleme. Életének nagy tanúiról mindig jellemzően és helytállóan ír, úgy szólván korának egész szellemi Franciaországát ismerte és egyéni látásának tükrében, naplójában megörökítette.

Delacroix naplója remek példája annak a kivételes esetnek, amikor az ecset művésze a tollforgatásban sem marad el. Igen jellemző rá az a néhány szava, amit írásáról mond: „A lehetséges ember, aki gondolatait a művészetről fel akarja jegyezni, vesse őket papírra, ahogy ép eszébe jutnak. Ne féljen attól, hogy ellentmond magának. Többet lehet tanulni a túlságosan bőven ömlő gondolatokból, még ha egymásnak ellentmondanak is, mint a jól megfésült, jól megírt műből, amelyben csak a forma lényeges.“ Bárdos Artur fordítása nagyszerűen alkalmazkodik az eredetinek ahhoz a kedves lompossgához, mely minden olyan írást jellemez, ami csak írójának saját tetszéséhez igazodik. Ez a kis kötet voltaképp szemelvényes gyűjtemény, a válogatás egyetlen szempontja az volt, hogy minél többet feltárjon a szerző legegységibb vallomásaiból.

Paku Imre

TATAY SÁNDOR: CSIPKE. (*Bolyai Akadémia.*) — A Bolyai könyvek érdekes sorozatában, ahol kitűnő és értékes munkák váltakoznak vitatható értékekkel s egészen elhibázottakkal, Tatay Sándor tíz novellája mindenesetre azok közé a kiadványok közé tartozik, amelyet a legtöbb olvasó fogadhat el ellenkezés nélkül, a kritikus pedig egyenesen örömmel köszönthet.

Az olvasók számára megnyugtató biztosíték, hogy Tatay megmarad a realista elbeszélés hagyományában, nem különcködik, nincsenek mániái, még csak a kizárólagos népies témákhoz sem köti magát. Annak pedig, aki komolyabban figyeli a magyar novella sorsát, megnyugtató a tiszta fogalmazásnak, a nyugodt írni-tudásnak, a tanult mérsékletnek az a foka, melyre Tatay eljutott. Ha ezen túl Tatay saját hangját, fejlődésének irányát, szemlélete jellegzetességét keressük, úgy érezzük, fantáziájának és érdeklődésének a realitáson túl-lépő vonására kell felfigyelnünk. A kötet legharmónikusabb, legbefejezettebb darabja a *Füstleány*, ez a szabályos, realista keretes vallomás-formát használja. Tán nem ilyen érettek, de bizo-

nyos tekintetben érdekesebbek azok a novellái, ahol a történet beállítására néha csak a záró mondatok, (legtöbb novellája kitűnően végződik!) az eseményt szimbólikussá oldják, groteszk távlatot adnak neki. (*A nagy park helyén, Almos délután, Elpattan a húr.*) Ez a groteszké, szimbólikussá, szinte már játékosá oldott hang, a pontos lélektani aprómunkával együtt egészen különös ízt ad az *Arva lelkek*-nek, ez a kötet leg-egyénibb, legérdekesebb, legtöbbet ígérő hangja. Itt színeződik el legjobban novelláinak borongó, fojtott légköre, nyugodt zenéje is itt kapja a legérdekesebb felhangokat. *A betű őt* viszont tán a legkevésbé sikerült; a tételt nagyon is gépiesen viszi végbe, valami tendenciózus keresettség is érzik rajta. A címadó novella, a *Csipke* is inkább mint ötlet érdekes, ha élmény, szép élmény lehetett s szép kidolgozásbeli tapintata is, de mintha végső, formai megoldása nem lenne a témához méltó. Stílmódorosságokkal tele korunkban külön dicséretet érdemel Tatay nyugodt, egyszerű s a maga idején mégis kifejező realista elbeszélő stílusa. Milyen üdülés, ha egy író egész novellát vagy egész gondolatot fogalmaz, nem pedig egyes epigrammatikus mondatokat!

Lovass Gyula

ÜDVÖZLÉGY SZABADSÁG. (*Erdélyi fiatal költők versantológiája.*) A szerkesztő bevezetése szerint az antológia társa kíván lenni az Unio-zsebkönyvnek, mely száz esztendővel ezelőtt hasonló nagy „történelmi pillanatban“ látott napvilágot. „Tanúságtétel akar lenni arról, hogy Erdély fiatal költőiben — a nagy elődökhöz méltóan — elevenen él a történelmi lelkiismeret s a nemzet sorsának szüntelenül vigyázó gondja. Kiviláglik, hogy az erdélyi magyar költő hazaelményét éppen olyan fokú himnikus lelkesedés, illetőleg önemésztő tépelődés hangján fejezi ki, mint szerencsésebb nemzetek fiai a lélek sajátabb megrendüléseit.“ Természetesen, s erről a szerkesztő is biztosít, vannak a gyűjteményben szép számmal nem-történelmi ihletű versek is, melyek — inter arma — az „élet teljességét“ hirdetik.

A költők fiatalok, legalábbis abból a szempontból, hogy sokat várnunk tőlük. Némelyiknek Magyarországon is jó, sőt elsővonalbeli neve van, másokat, úgy gondoljuk, az erdélyi közönségnek is be kell mutatni. Egyenként jellemezni őket annyi lenne, mint nyolc rövid tanulmányt írni a kötetben szereplő költőkről. Alljon itt a nevük egymásután: Derzsi Sándor. Hegyi Endre, Horváth Imre. Horváth István, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, Szabédi László, Varró Dezső. Hangnak és formának mennyi változossága a kortársi egységben belül. Jékely Zoltán egyre tágabb lélekzetet vevő nagy verseitől. Horváth Imre remekbe faragott — lapunk hasábjairól is ismert — négysoros verseiig az egyéni és közösségi érzelem sokféle lírikus húrton zeng. elbírva Szabédi játékos önróniáját vagy Varró Dezső szándékolt naivságát. Formájuk szigorúan kötött, ebben egységes az erdélyi lírikus-nemzedék, mint ahogy két évtizede elődeik azok voltak a szabad versben, s belső egyensúlyukkal őrzik az egyesülés napjainak örömeiben és az új háború válságaiban a megtalált formát.

Vajda Endre

DÉNES GYÖRGY: AMIKOR ZUHOG AZ ESŐ. — A regény színés témát markol fel, hiszen egy volt urasági inas, — akiről később kiderül, hogy nem az — meséli el benne élményeit. Így voltaképpen eléggé laza és széteső keretbe összefűzött elbeszélés-sorozattá válik, nem rendelkezik azzal a szilárdan felépített szerkezettel, amely minden regénynek elengedhetetlen kelléke. Nyelvezetében, stílusában kissé összekapott írás, több műgond, finomságra való törekvés nem ártott volna. Már csak azért sem, mert az „Amikor zuhog az eső“ írója a regényből láthatóan művelt és tehetséges ember.

Aki csak unaloműző olvasmányt keres, akinek csupán az a célja, hogy néhány órára elszórakozzon, olvassa el az „Amikor zuhog az eső“-t. Egészen bizonyosan jól érzi majd magát a könyv mellett. Izgalmat, érdekességet kap benne. *Dénes György* regényét a Pantheon adta ki.

Bálint László

CHARLES MORGAN: A LÁNG I-II. (*Franklin, 1942.*) Morgant a könyvei előtt befutó hírek az újabb angol irodalom jelentős, sőt kimagasló egyéniségének jelentették. „The Fountain“ (A forrás) című regényével már 1929-ben díjat nyert, s azóta a magyarul megjelent angol irodalomismertetők erről a könyvről, mint mesterműről emlékeztek meg. Mégsem olvasták sokan, sznobjai sem akadtak mint Lawrence, Huxleynek, vagy Powysnak. S valljuk be őszintén: ez egy kicsit gyanus volt. Nevezetes könyve a mult esztendőben elég csöndben érkezett meg hozzánk. Elmélyedt olvasóit nagyon könnyen megszámlálhatnók, könyvének nem volt különösebb visszhangja, igaz, a bestseller reklám sem kísérte. Morgan továbbra is megmaradt híveinek tiszteltje, s körükben valószínűleg nagy író.

A láng c., most megjelent könyvét nem jelentéktelen erőfeszítéssel olvastuk végig. Talán azért, mert nagy felfedezést szerettünk volna végrehajtani ezzel a híres és mégis alig ismert angol íróval. És leleplezés lesz beszámolóinkból. Az alábbiak ugyan sok részletükben kérdőjellel értendők, csupán egyéni feltevéseinket rögzítik, de szabad vélemény-nyilvánításunkat igen megköti az, hogy az angol eredetihez nem férhettünk hozzá, s így Morgan írói tulajdonságait — angol íróról van szó: tehát igen lényeges: — stílusának, nyelvi erejének eredeti keretben tükröződő értékét nem mérhettük meg. Nagypál István gördülékény, s igazán lényegtelen zökkenőkkel folyó fordítását vesszük ezért corpus delictinek.

Morgan hagyományosan angol, mégis igen egyéni elbeszélését saját analitikus igényével, könnyen két félre vághatjuk. Az egyikre esik a mese, a másikra az indítékek, lelki kavargások lélektani beállítású írói magyarázatai jutnak. Leírásai, hosszadalmas fejtegetései nyújtják még ezt a második részt; drámai jelenetei szinte egyáltalában nincsenek, a reflexió állandó jelenidőben léleklizik a könyvben.

Ha, sajnos, elengedhetetlenül elmondani próbáljuk a regény meséjét, nagyon nagy vigyázattal kell lennünk, hogy könnyű kifejezésekkel a trivialitás szintjét ne sűröljük.

A komor lónusú, de vázlatos bevezetéséből megtudjuk, hogy lord Sparkenbroke még fiatalon, tragikus hirtelenséggel meghalt, akkor, amikor éppen belépett családi sírboltjába, kedves tartózkodási helyére. Morgan a történetet magát, viszapillantással kezdi, a kis Piers szomorú gyermekkorából éppen azt a jelenetet emeli ki, amikor bátyja, féltestvére tréfából bezárja a sírboltba, s ő különös révülettel, élményekkel jön ki onnan. A voltaképeni történetben mint nagy íróval találkozunk viszont vele. Házassága már föld is borult: majdnem állandóan Olaszországban él, egyetlen inas, Bisset társaságában. Alkotásainak vajadásáról hosszú leírásokat olvasunk végig az egész kötetben. A mese másik motívumát az a kivételes szépségű, ifjú hölgy, Mary hozza, aki különleges körülmények között ismerkedik meg Piers-szel: erdőben, elrejtett, írói tanyán. Csak sokára kimondott, hatalmas szerelem csap föl bennük. A szerelem fejlődésének mindegyik mozzanatáról bő beszámolót kapunk, az analízis egy pillanatra sem szünetel. A férfi érzéki szándékkal közeledik a lányhoz, de a szintén szerelmes George közbelépésére Sparkenbroke hirtelen Olaszországba utazik hódításának befejezése előtt. Mary George felesége lesz, s harmónikusan élnek, amit ismét csak a véletlenek ráncigálnak vissza a régi vágyakokra. Hosszú olaszországi epizód kezdődik. Piersben egyre jobban lángol a vágy, hogy véglegesen magához kösse Maryt. Előbb azonban szakítanak, de később Angliában döntenek: szeretteik fölládozásával, összekapcsolják életüket. Mary a szökés legutolsó pillanatában mégis visszatér férjéhez, Piers meg a regény első lapján elmondott hatalomnak engedelmesskedik.

Bármennyire fölöslegesnek is tűnik egy beszámolóban a tartalom összefoglalása, most mégis sajnáljuk, hogy igazolásunkra nem lehetünk sokkal részletesebbek. Mert azt talán így is látni lehet: a mese semmivel sem több a giccsnél. A nagy író, aki lord is, az eszményi szép leány, aki két férfi szerelme közt vergődik, a csodálatosan szenvedő feleség, a záncsnélküli inas stb., lehetetlen, hogy ne untig ismert legyen az olvasó előtt. Vagy,

ha végigpörgetjük az olaszországi eseményeket, akkor is csak szerkezileg elcsépelet ötletek sorozatát láthatjuk. Sparkenbroke Olaszországban él, George feleségével, s beteg nővérével Helénnel szintén odamegy. Persze, hogy George magára hagyja őket, s persze, hogy Mary éppen akkor találkozik Pierszel, amikor Helén rosszullete miatt orvosért szalad, s persze, hogy Sparkenbroke luccai vendégei lesznek. S végig így, az egész könyvön.

A mese alapján nem több ez a regény szépen fésült, romantikus históriánál. Morgan azonban láthatólag nem törődik sokat a mesével. Írói tulajdonságai regényének másik, reflexív fényében mutatkoznak. Történetét türelmes és aprólékos részletezéssel, szüntelen analízissel, elmélkedésekkel szövi át. Mintegy ráaggatja ezeket az elemeket meztelen történetére, ezeknél fogva húzza a rejtélyes, költői tónusú, fülledt, „magas irodalmi” légkörbe. Nincs egyetlen természetes, tiszta mozdulata. Minden lélekzetvétel jelzőt kap, divergáló mellékmondatot. Csak egyetlen példát, azt is találmra idézünk: „Hamarosan megint hőség lesz és a kövek izzani fognak, de most kis időre... és fölvetette fejét, hogy jobban érezze a levegőt homlokán, s beszította a lombok illatát, mely a várfalról áramlott: a házak csúcsai közt zölddel hígított és kankalinos tüzekkel pástázott kristály eget látott.” S ilyen valóban ezrével. Ezek a mondatok sorról sorra lihezik a csináltságot.

A könyv a nagy szerelem analízisét foglalja egységbe, s itt talál

bő teret az írói reflexió. Sparkenbroke állandóan versben, definícióban és költői megszállottságban beszél. Ismét találmra kiemelünk egyetlen mutatványt: „Így a halál is lehetetlen, teremtő értelemben, amíg kapcsolatos a megszűnés és félelem eszméivel és a költészet is lehetetlen, míg kapcsolatos a hatás eszméjével. De mintahogy a haladoklónak hatalmában van kitörölni a test pusztulásának gondolatát és elvonatkozva a halál testi körülményeitől, közeledni tud a megismerés felé — úgy miért ne lehetne a szerelemnek is hatalmában megsemmisíteni, még a gyönyör pillanatában is, a testi különállásnak azon tudatát, ami a gyönyör maga, és túljutva az én-en és a Te-n, belépni egy oszthatatlan valóságba? Mert csak a látszaf mezosztott, gondolta; csak az embereknek van neviük, az itteni zürzavar tanulságául; a valóságban nincs megosztás, sem külön szemlélet; minden művészetnek egyazon tárgy van, minden szerelem egyazon lényért van, minden halál egyazon születésért.” Az idézett rész filozófiai meglejtésére kár vállalkozni. Kiabáló jellemzője a tudálékosság. Nem szellemes. Fontoskodó és nehézkes. S ilyen az egész könyv, és — úgy érezzük, a folyam látszólagos titokzatossága után, leleplezi íróját. Azt halljuk, hogy öt évi munka után most jelent meg Morgan új regénye. Készek vagyunk látni írójának az öt esztendő alatti hihetetlen ambícióját. Kétségtelen ő az angol irodalom legkiválóbb irodalmi iparművésze.

Kenyeres Imre

„Honvédeink hősi harcát segíti a hadigondozási bélyegek használatával!”

„Használja a hadigondozási bélyegeket!”

SZINHÁZI KRÓNIKA

Zilahy Lajos első regénye, az akvarell-hangulatú „Szépapám szerelme” a költőt mutatta meg, aki bensőséges érzéseket, finom lájkópeket, apró lírai „moment musical”-okat tud gonddal és szívvel ötvözni. Ez a lírikus Zilahy azóta hallgatott, s most szólalt csak meg újra. A „Szépanyám” az első kisregény korába tér vissza és ugyanaz a millió is. De az egész már nem a maga versszerű intimitásával hat, meséjébe az író komoly és felelős gondolatokat is foglalt. Első pillantásra az az érzésünk, hogy az újra mostanában annyira divatos magyar rokokó és biedermeier-kor világát keltegető színművel találkozunk. Az udvarházak romantikájával, régi nemes urak és széles abrónesű szoknyát hordó kisasszonyok kedvös övödésével, — azzal a régi Magyarországgal, amelyből még vagy tucatnyi Vén gazember kikerülhet. Zilahynál mindez csak keret, az indulásnál van rá szüksége, hogy a kellekek közül kiemelkedve néhány megragadó lélekrajzban, egy-két emberrel összeütközésben az élet igazi szépségéről és költészetéről beszéljen. A mese csak ürügy, mégcsak nem is példázat, annyira sem mint a Szűz és a gödölye volt annakidején: egy felvidéki nemes asszonyt elhagy a férje, a nagytudományú orvosprofesszor és másfél év után bejelentí, hogy nem tér vissza. Párizsban marad: az asszony hősiiesen szembeszáll sorsával, elindul Párizsba az uráért és áldozatosságával, szerelmével, a hűségbe, jószágba vetett hitével ki is csikarja újra a végzettől. A mese nem igazán drámai, inkább szcép és hőven elmesélt novella, — de ha a „Szépanyám” meséje nem is dráma, a mű maga vérbeli színház. Tele van valóban drámai helyzetekkel, színpadra elgondolt epizódokkal, ha az egész tán nem is, részletei lekötik az érdeklődést. S ami a legfontosabb: lírájával tud megrendíteni, az ébreszti az igazi színház hangulatát bennünk, hogy költői betétei

drámai helyzetekből fakadnak. A novellai anyag drámai kezelése, a hatásos és mutató, a bensőséges és felszínes, a rikító és nevetető elemek vakmerő és stílusos keverése mind-mind az igazi színház jellegzetességei. A mű lírájába szövődik a korkép is, két világ — a keresztényi Magyarország és a szabados, felszabadult Franciaország szembeállítására — sohasem publicisztikai vagy propaganda, hanem mindig mélyen és lírai emberi érdekű. Zilahy Lajos bámulatos tehetséggel oldja meg a történelmi háttérű darabok legnagyobb problémáját: az általánosan emberi és a történelmi tanulságok összehétkészítését. Ahogy a hősnő asszonyi csodatettébe belejátszik a kérelhetetlen történelem, az mestermunka — és ugyanilyen mestermunka az is, hogy egy-egy burleszk helyzettel mutat rá a forradalomban átalakult lélekre. Szép, színvonalas művészi munka és velejében keresztény, a legigazibb humánusot hirdető hitvallás Zilahy „Szépanyám”-ja, az írónak talán legkomolyabb, legbecsületesebb és legjobb színpadi műve. A *Nemzeti Színház* előadása pontos képét adja a mű tartalmi és formai értékeinek: *Bajor Gizi* egyszerűségében monumentális asszonyalakja — gondoljunk csak a harmadik felvonás ima-jelenetére — *Timár József* halkságában szenvedélyes, loyális császárhű tisztviselője, *Uray Tiradar* egységes profilú professzora, *Ungváry László* eksztatikus és mégis hűvös poétája, *Lánczy Margit* kitűnő ösztönnel megmintázott „grande cocotte”-ja, *Pelhes Sándor* és *Irányi Irén* mulatságos betétszámai, — mind az írók és a művet szolgálják.

Ibsen egyik legjellemzőbb, drámaiként legelőkeltebb műve, a „*Rosmersholm*”, sohasem aratott színpadjainkon nagy sikert. A *Madách Színház* felújításán világosan tapasztalhattuk ennek okait: az eszmei mondanivaló, a program, ebben szövődik legkevésbé szorosan

a mesébe. A két világszemlélet ütközése, — ha gyökerében sok is az emberi konfliktus, — tanulmányszerűen, szinte csak dialektikailag jelenik meg előttünk. Nem két emberben megtestesülő élet-szemlélet viaskodik, hanem két tanulmányíró mondja el rezüméit, az „anyaggal“ harcolnak és nem egymással. Ez a harc, ha időszerű ma is még és nyilván időszerű lesz mindig. — a tiszta haladás és a csökönő maradiság elvei állanak szemben egymással, — nem felülete a drámai helyzeteknek, hanem belső tartalma, szétrobbantja a karakterek emberi körvonalait, elnyomja a belülről fakadó drámai helyzeteket. A negyedik felvonás tudja csak lekötöni érdeklődésünket és kápráztat el a színház varázsvilágával, de már túlságosan későn. — az érdeklődés és együttérzés addigra kihűlt. Az Ibsen-műnek ezt a belső nehézségeit az előadás azzal próbálta ellensúlyozni, — régi gyakorlat ez a Madách Színház klasszikus, fél-klasszikus vagy „irodalmi“ beállításainál, — hogy a mához szóló mondásokat kissé propagandisztikusan hangsúlyozza. Ez talán rendjén való is lehet, sikerültebb azonban *Károlyi* István rendezésében az, hogy az ibseni félmultat közvetlenül igyekezett tenni, és amennyire csak módja volt rá, az emberi dolgokat előtérbe állítani. Ilyen sikerült pillanata rendezőnek és színésznek Rebekka nagy vallomása vagy a darab vége; Brendell Ulrik ríktó beállítása, Helsethné misztikus jövés-menése. De a mű eredendő eszmei túltelítettségén ez már nem változtatható. A szereposztásban is követtek el hibát, mindenekelőtt azzal, hogy *Várkonyi Zoltánnal* játszották Rosmert, akinek kezében az idegen anyag jelentéktelen volt. Sem emberi, sem színészi egyéniségével nem tudta kitölteni Rosmer körvonalait, „bő“ volt rajta a szerep. *Mezei Mária* sem Ibsen-hősnő, bár játéka okosan elgondolt volt, de idegességében, fojtottságában nem ibseni idegesség és fojtottság érződött, — az ő Rebekkája már túl volt Ibsenen és az egész századvégi nőalakon. A két főszereplő létvázása tette aztán, hogy *Toronyi Imre* valósággal a darab fölé magasodott zseniálisan elkép-

zelt és megvalósított Kroll rektorával. A többiek gondos és rokon-szenves munkát nyújtottak. *Baló Elemér* mint Brendell Ulrik, *Pápai Klára* mint Helsethné, *Tapolczay Gyula* mint Mortensgaard.

Játék vagy valóság? — töpreng a „hat szerep“ eltávózása után az igazgató. Mi a valóság, — a játék-e? S mi a játék — a valóság vajjon? Az élet komplex jelenség, néha az tűnik legilluziózusabbnak, ami a lehető legvalóságosabb, és fordítva is ugyanez áll. A játéknak megvannak a törvényei, de megvannak a valóságnak is. Két síkon mozog az életünk, s e két sík állandóan egymásba játszik. Melyik hát az igazi életünk? *Pirandello* a „*Hat szerep keres egy szerzőt*“ ben ezekre a lényeges, úgyszólván vég-ső kérdésekre keres választ, s természetesen is, hogy csak kérdéssel fejezheti be darabját. De nemesak ez az ismeretelméleti anyag a darab magva, fontosabb talán az, hogy szceniozott dramaturgiát látnunk a színpadon. Hogyan készül a mű? Mik a lehetőségei az elhitelesnek? Mi a színész és mi a valóság igazsága? A hat szerep megjelenik a maga valóságos, véresen eleven sorsával, s az iron a sor, hogy megoldja azt. De lehet-e megoldás színpadon és művészetben anélkül, hogy meg ne hamisítsuk a tényeket? A játék törvénye ellentmond az élmény törvényének. Ahogy először a hat szerep játssza le a maga tragédiáját, úgy ahogy történt, majd hat színész formálja azt a maga képe, az valósággal a művészi alakítás műhelyébe mutat be. S nincs kibékítés, a valóság és annak művészi képe kibékíthetetlen ellentétben áll egymással, a színigazgató, — egy kicsit a misztériumok világszínházának direktora, — csak kétségbeesett kérdéssel fejezheti be az előadást. Ez a kétségbeesés a mű legszebb értéke és legnagyobb izgalma, a disszonancia, ami utána lámad bennünk elemi problémánk, s nyilván megoldhatatlan marad mindig, amíg létünk valóságára magvarázatot keresünk. *Pirandello* remekében az a vonzó és mondhatnánk csodálatos, hogy olykor el tudja hitetni: ő tudja a megoldást, de nem bizonyítja be igazán, csak egy-egy vil-

lanással világít rá. Gondoljunk csak arra a jelenetre, amikor az akarat hívására megjelenik Madame Pa-ce, vagy amikor a valóságot megismételni nem tudó gyerek előtt a színigazgató a színház varázseszközeivel megteremti a valóság illúzióját, amelynek a gyerek aztán álomszerűen engedelmeskedik. Kegyetlen és egyszerű remekmű ez. — a gondolati tartalomnak és a commedia dell'arte jellegű színháznak bámulatos ötvözeté. Sikerül neki a legnehezebbet megvalósítani: azzal kielégíteni, hogy kielégítellenül hagy. A szerzőjét kereső hat szerep válsága elkísér a színházból távozóban is, s önkéntelenül önvizsgálatra indít, esendő és kétséges életünk végső kérdéseivel bolgvat fel. Színpadi mű akkor lehet csak igazán nagy alkotás, ha telítve van a színházi hatás-eszközökkel. Pirandello ebben is varázsló: úgy köt le a valóság és az illúzió színjátszásának állandó egymásra tükrözésével, hogy ámulva, a színházban csodálkozó gyermekké változva, a színjátszás ősi misztériumának lehetünk tanúi. Annak ellenére, hogy sohasem elégit ki, mégis nyomról nyomra logikus az, amit csinál. Az olyan finom szerkezeti ötletek, mint amikor az éppen próbált darabban felhangzó „válság” szóra jelenik meg a kísérteties hat szerep, zseniális telitalálat. — A pirandellói kettősséget megjátszani és elhitetni aztán még a színháztól is rendkívüli munkát követel. A *Vígszínház* előadásában az *Hegedűs Tibor* rendezőnek a legnagyobb érdeme, hogy egységesen tudja nyújtani a két különféle hatás-elemet. Állandóan realizisztikusan és ugyanakkor irreálisan mossa egybe a valóságos színészek és a hat szerep jeleneit: mindegyikben van valami ideges felfokozottság és tárgyilagos egyszerűség. Kitérően választotta meg a főszereplőt, a reális-misztikus játékmestert, a színigazgatót: *Mihályi Ernő* rendkívüli ösztönrel valószínűleg meg szerepének clownszerű és misztikus kettősségét. A már említett jelenet, amikor a kisleányban a kulisszák világával teremtetni meg a valóság illúzióját, csak nagy színésznek sikerülhet. A hat szerep közül *Tolnai Klári* emelkedik ki: kétségbeesett ordenárésága a

színészek között és lírai ellágyulása a megismételt valóság pillanataiban kitűnő munka. *Somlay Artur* monumentális, de némileg egyszerű és szenttelen apa volt, *Ladomerszky Margit*-ből az igazi tragika hangjai törtek ki, *vitéz Benkő Gyula* hallgatása elsőrangúan éreztette meg a fiú alakját, *Jakab Laci* néma szerepében a legjobb gyerekszínésznek bizonyult. De *Vértés Lajos*, *Orsolya Erzsé* és *Sándor Izabella* komédiázása sem esett ki az egységes játékból.

Ha máshonnan nem is, az orvosregényekből megtanulhattuk, hogy az orvosok roppant elfoglalt emberek, akik nem érnek rá arra, hogy a feleségükkel és családjukkal törődjenek. Nem is szólhat „igazi” orvosról olyan színpadi munka, ahol nem ebből az igazságból fakadnának a bonyodalmak. Így van ez *Németh Johanna* németül író orosz szerző „*Északi fény*” című darabjában is. Az alapelképzelés klisészerűsége aztán végigvonul az egész darabon: megszokott figurákat, megszokott helyzeteket látunk, sokszor unalmas, máskor érdekes színpadi megvalósításban. A szerző habozik, hogy irodalmi közönlivalóval vagy Bernstein-szerű idegdramával szórakoztasson-e, — így aztán mind a kettőből nyújt valamit. Első darabról van szó, tehát meglepő a színpadi jártasság, a hatások ügyes elrendezése — és vadászata, — a figurák néhány találó vonással való jellemzése. Csak némi igényesség nem ártott volna, különösen a helyzetek logikájának indokolásában. A *Pesti Színház* színészei rutinosan játsszák a rutint és nem igazi színészi képességeket kívánó szerepeket, összjátékuk színvonalas, kiemelkedő alakítás-sal nem találkozunk. *Fényes Aliz* hibátlanul alakítja a „szőke kisleányok” zsánerfiguráit, *Kömives Sándor*ban megvan a kellő idegesség egy üzőtt orvos-professzorhoz, *Sennyey Vera* közismert léha aszszony-figuráihoz told egy újat. *Károlyi István*t találtuk csak némileg színtelennek, s mint élményt a gyerek *Ferrari Violetta* játékát vittük magunkkal.

Thurzó Gábor

A Franklin Társulat könyvei a **KÖNYVNAPRA**

Kölcsey Ferenc összes művei

A Himnusz költőjének teljes munkássága: versei, tanulmányai, beszédei, országgyűlési naplója egy kötetben, bibliapapíron, 1600 oldal művészi kötésben.

Könyvnapi ára 24.50 P, könyvnap után 30.— P.

A magyarság őstörténete

Szerkeszti Ligeti Lajos.

A mai magyar történelemtudomány és etnográfia legkiválóbb képviselőinek tanulmányait gyűjti egybe ez a kötet, történelmi múltunk legérdekesebb kérdéseiről, amely ma inkább foglalkoztatja a közvéleményt, mint valaha. A kötet magába foglalja mindazt, amit a honfoglaló magyarságról tudnunk kell. — Képekkel, térképekkel.

Könyvnapi ára 10.— P, könyvnap után 12.80 P.

Török Pál:

Magyarország története

A közönség régi kívánsága: szépen megírt, könnyen áttekinthető, modern szempontú magyar történelem. A művelt olvasó, a tanár s a tanulmányfűrés nékülözhetetlen könyve.

Könyvnapi ára 9.80 P, könyvnap után 12.50 P.

Minden könyvkereskedőnél előjegyezhető.

Révai könyvnapj könyvei:

Kosztolányi Dezső novellái

A hatalmas, 34 íves kötet az író összes elbeszéléseinek első része; tartalmazza a „Boszorkányos esték”-től a „Rossz orvos”-ig pályája első felének összes elbeszéléseit és néhány kiadatlan művét. A mű megjelenése irodalmunk eseménye.

Könyvnapj ára kötve 18 80 pengő. — Könyvnap után 23 50 pengő.

Márai Sándor: Fűves könyv

Márai új műve prózai epigrammák, maximák és költemények pazarlóan gazdag gyűjteménye. A klasszikus irodalomnak kedves műfaját újítja fel az író. Főlényes bölcseséggel tekint végig életünk problémáin és jelenségein és megfölbiztosíthatatlanul tömör igazsággal tárja elénk észrevételeit.

Könyvnapj ára kötve 11 20 pengő. — Könyvnap után 14— pengő.

Nyirő József: Az elszántak

Nyirő József új elbeszéléseinek gyűjteménye ez a kötet. Főlényes érettségében mutatja az író elbeszélő művészetét, mely ábrázolásának erejét, lélekismeretének mélységét és igazságát. Tiszta, nemes prózája felejthetetlen élmény marad minden olvasójának.

Könyvnapj ára kötve 11 20 pengő. — Könyvnap után 14— pengő.

*A Szent István Társulat
könyvnapji kiadványai:*

HARSÁNYI LAJOS ÖSSZES VERSEI

A kitünő dunántúli papköltő verses műveinek teljes gyűteménye. 520 lap, füzve 7— P, félvászonkötésben 9— P.

Schütz Antal:

ISTEN A TÖRTÉNELEMBEN

A tudos bölcselő híres művének propagandakiadása. 321 lap, füzve 2— P, félvászonkötésben 4— P.

Szili Leontin:

ASSZONY AZ ORSZÁGÚTON

Egy hősl elkü modern leány szerelmének regénye. 215 lap, füzve 3:20 P, félvászonkötésben 4:80 P.

Kérje minden könyvsátorban!

A tavalyi könyvnap nagysikerü regénye

Possonyi László:

SZILÁGYI IRMA

ismét kapható!